

IAC

MONITORING MISSION

Інформаційно-аналітичний центр Міжнародного товариства прав людини

ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В УКРАЇНІ

Проміжний звіт по справі Филя С. В. і Залужного В. Б.
2025

Звіт підготовлено моніторинговою місією IAC ISHR

Дотримання права на справедливий суд в Україні

Проміжний звіт по справі Філя С. В. і Залужного В. Б.

Редактор: А. Ф. Алексєєв

13 лютого 2025 р.

Інформаційно-аналітичний центр Міжнародного товариства прав людини
Information and Analytical Center of the International Society for Human Rights
International Council ISHR, Borsigallee 9, 60486 Frankfurt a.M. (Germany)
Адреса в Україні
Вул. Березнева 12, оф. 440, Київ (Україна)

Зміст

Про організацію	4
Вступ.....	5
1. Дотримання права на справедливий суд	6
1.1. Порушення права на захист у справі Залужного В. Б. та Филя С. В.....	6
1.2. Автоматичне продовження тримання під вартою та обґрунтованість досудового тримання під вартою	7
1.3. Рівність сторін судового процесу та змагальність.	9
1.4. Інші порушення	11
2. Аналіз статистичних даних	13
2.1. Аналіз динаміки порушень у судовому процесі щодо Филя С. В. та Залужного В. Б.....	13
2.2. Рівність сторін.....	14
3. Звіти моніторингу судових засідань	16
Перелік справ ЄСПЛ, що використовувались у звіті	55

Про організацію

International Society for Human Rights (ISHR) та його підрозділи, такі як Information and Analytical Center of the ISHR (IAC ISHR) є незалежними неурядовими правозахисними організаціями, діяльність яких ґрунтується на Загальній Декларації прав людини Організації Об'єднаних Націй. ISHR прагне сприяти міжнародному взаєморозумінню, терпимості у всіх галузях культури та суспільства. Це некомерційна організація, незалежна від усіх політичних партій, урядів чи релігійних груп. Ми виходимо з того, що реалізація прав людини та покращення соціальних умов не можуть здійснюватися за допомогою застосування сили. ISHR було засновано у 1972 році у місті Франкфурт на Майні (Німеччина) з метою надання підтримки особам, які поділяють зазначені принципи і, отже, прагнуть відстоювати свої права ненасильницьким шляхом.

Наше товариство налічує близько 30 000 членів у 38 країнах світу. ISHR має консультативний статус (реєстр) при ЕКОСОП Організації Об'єднаних Націй, консультативний статус при Раді Європи, статус спостерігача при Організації африканських держав та в Управлінні суспільної інформації Організації Об'єднаних Націй.

Основними джерелами фінансування ISHR є пожертвування та членські внески. Пріоритетними напрямками нашої роботи є:

- 1) підтримка окремих осіб або груп, які зазнають переслідувань, тюремного ув'язнення та/або дискримінації;
- 2) інформування громадськості про порушення прав людини;
- 3) просвітницька діяльність у сфері прав людини;
- 4) гуманітарна допомога.

Моніторингова місія IAC ISHR виконує одне з основних завдань IAC ISHR – сприяє дотриманню права на справедливий суд та впровадженню нових, сучасних практик у судочинство (судовий процес).

Ми здійснюємо моніторинг судових засідань з 2017 року.

За час моніторингу наші спостерігачі підготували близько 600 звітів про судові засідання. Моніторингова місія проводила аналіз судових засідань у Бельгії, Вірменії, Франції та Україні. Фахівці моніторингової місії готували інтервенції третьої сторони до ЄСПЛ, надаючи Європейському суду додаткову інформацію щодо ситуації з дотриманням права на справедливий суд в судах України.

Вступ

Під час моніторингу, спираючись на перелік виявлених негативних тенденцій попередніх років, ми проаналізували дані щодо випадків порушення права на справедливий суд, зафіксованих спостерігачами ІАС ІSHR, зокрема у справах Філя Сергія Вікторовича та Залужного Віталія Борисовича. На підставі отриманої інформації було сформовано оновлений перелік негативних тенденцій, які спостерігачі ІАС ІSHR зафіксували в межах судових процесів.

Аналіз судових розглядів, у тому числі у справах Філя Сергія Вікторовича та Залужного Віталія Борисовича, виявив суттєві порушення основоположних гарантій, передбачених статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

По-перше, проблема незалежності та безсторонності суду залишається однією з найгостріших. Випадки тиску на суддів, непрозорі процедури призначення та відсутність ефективних механізмів захисту від політичного чи адміністративного впливу формують ситуацію, у якій довіра до судової влади суттєво підринається. У справі Філя С. В., як приклад, встановлено, що рішення суду могло бути ухвалене за умов, що ставлять під сумнів його неупередженість.

По-друге, порушення принципу змагальності та рівності сторін у процесі залишаються системними. Захист нерідко стикається з обмеженим доступом до матеріалів справи, відмовою у долученні доказів або обмеженням у допиті свідків. Це створює нерівність можливостей між обвинуваченням та захистом, що є несумісним із вимогами справедливого судового розгляду. У справі Залужного В. Б. зафіксовано обмеження прав сторони захисту, що могло вплинути на результати розгляду.

По-третє, надмірна тривалість судових розглядів залишається хронічною проблемою. Затягування процесів, відкладення засідань, тривале не направлення справ до розгляду суттєво обмежують ефективність судового захисту та суперечать стандартам розумного строку. В окремих випадках така ситуація використовується як спосіб тиску

на учасників процесу.

По-четверте, практика ухвалення судових рішень свідчить про наявність проблем із мотивуванням вироків. Висновки суду нерідко ґрунтуються на загальних формулюваннях без належного аналізу доказів, що позбавляє сторони можливості розуміння логіки ухвалених рішень. Це порушує принцип юридичної визначеності та сприяє свавільності правозастосування.

Отже, моніторинг дотримання права на справедливий суд за 2024 рік демонструє збереження та навіть загострення ключових проблем українського правосуддя, що ставить під загрозу право громадян на справедливий суд, основними негативними тенденціями експерти моніторингової місії ІАС ІSHR визначили:

1. Порушення права на захист.
2. Автоматичне продовження тримання під вартою та обґрунтованість досудового тримання під вартою.
3. Рівність сторін судового процесу та змагальність.
4. Упередженість суду.
5. Доступ до суду.
6. Каткування, нелюдське та таке, що принижує гідність поводження і покарання.
7. Порушення принципу розумних строків судового процесу.

Випадки, зафіксовані у справах Філя С.В. та Залужного В.Б., слугують показовими прикладами тих системних недоліків, які вимагають невідкладного реагування та глибинного реформування судової системи.

1. Дотримання права на справедливий суд

1.1. Порушення права на захист у справі Залужного В. Б. та Филя С. В.

У ході кримінального провадження сторона захисту неодноразово наголошувала на тому, що, на їхню думку, докази, якими сторона обвинувачення обґрунтовує наявність ризиків та необхідність застосування тримання під вартою є недопустимими, так як у матеріалах справи відсутня ухвала, яка би дозволяла проведення НСРД, внаслідок якої слідство отримало зазначені докази. Прокурор у свою чергу заявляв, що дана ухвала є засекреченою, а тому не може бути долучена до матеріалів справи. Тим не менш, варто звернути увагу на те, що така ухвала не була долучена до матеріалів справи і тоді, коли вже була розсекречена.

Під час одного із судових засідань прокурор зазначив, що ця ухвала вже була надана стороні захисту для ознайомлення в межах доступу до матеріалів досудового розслідування і захисники мали можливість з нею ознайомитися¹. Однак варто зазначити, що суду ця ухвала так і не була представлена, оскільки сторона обвинувачення не долучила її до матеріалів справи, попри постійні заперечення сторони захисту. Відтак залишається незрозумілим, яким чином суд зміг об'єктивно оцінити аргументи захисників щодо сумнівів у допустимості доказів, не маючи змоги проаналізувати цю ухвалу.

Також захисники зазначали, що в результаті проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії орган досудового розслідування отримав доступ до конфіденційного листування між захисниками та підозрюваними. Це призвело до розкриття відомостей, які становили частину стратегії захисту та раніше не були розголошені у межах кримінального провадження, у зв'язку з чим стороні захисту довелося кардинально змінювати свою правову позицію².

¹ див. Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 27 грудня 2024)

² див. Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 8 жовтня 2024)

Крім того важливо зазначити, що при визначенні того, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно враховувати, чи були дотримані права захисту. Зокрема, необхідно з'ясувати, чи була заявнику надана можливість оскаржити достовірність доказів та заперечувати проти їх використання. Враховуючи те, що захисники неодноразово безуспішно, протягом більше ніж 11 судових процесів, звертали увагу суду на факт втручання стороною обвинувачення в приватне спілкування між підозрюваним та його захисником, а також на обґрунтування прокурором у ході одного з судових засідань такого втручання шляхом використання тез: “у спілкування адвоката з клієнтами не можна втручатись, але можна, якщо це містить ознаки злочинної діяльності”³, виникають об'єктивні сумніви стосовно дотримання права на захист у цій справі.

Варто зазначити, що під час неодноразових заперечень сторони захисту щодо допустимості доказів у суді першої інстанції суддя здебільшого ігнорував ці доводи, заявляючи, що надасть їм оцінку в нарадчій кімнаті, та фактично погоджувався заслухати всі аргументи сторони обвинувачення. На зауваження адвоката про те, що у разі очевидної недопустимості доказів суд не має права їх досліджувати, суддя відповів: «Я досліджую ці матеріали, а потім заслухаю вас»⁴. Крім того, суд часто приймав позицію сторони обвинувачення щодо відмови долучати згадану ухвалу до матеріалів справи, посилаючись на ті чи інші причини.

Практика ЄСПЛ

ЄСПЛ наполягає на тому, що для того, щоб визначити, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно також розглянути, чи були дотримані права захисту. Зокрема, необхідно з'ясувати, чи була заявнику надана можливість оскаржити докази та заперечити проти їх використан-

³ див. Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 8 жовтня 2024)

⁴ див. Моніторинг судового процесу Филя Сергія Вікторовича (від 8 жовтня 2024)

ня. З точки зору прав захисту, за статтею 6 можуть виникнути питання щодо того, чи були обвинувальні або виправдувальні докази використані таким чином, щоб забезпечити справедливий судовий розгляд; справедливий судовий розгляд передбачає повагу до змагальності та рівності сторін, тому будь-які недоліки, які могли зашкодити процесу збору доказів, можуть бути розглянуті за пунктом 1 статті 6. Для того, щоб визначити, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно з'ясувати, зокрема, чи була заявнику надана можливість оскаржити докази та заперечити проти їх використання в умовах, які забезпечували дотримання принципу змагальності та принципу рівності сторін обвинувачення і захисту. Для цілей цієї оцінки необхідно також брати до уваги питання, чи були належним чином розглянуті національними судами заперечення заявника щодо доказів, тобто чи був заявник дійсно «почутий» і чи обґрунтовували судді свої рішення відповідною та адекватною аргументацією. У зв'язку з цим слід мати на увазі, що, хоча суди не зобов'язані надавати детальну відповідь на кожен наведений аргумент, з рішення має бути зрозуміло, що основні питання справи були розглянуті (*Affaire Severin v. Roumanie* п. 69, 72–74).

Обвинувачений/підозрюваний повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо здатності викладати всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції та таким чином вплинути на результат провадження» (*Kikabidze v. Georgia*, п. 43).

Питання, на яке необхідно відповідати, полягає в тому, чи було провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, справедливим. Це передбачає вивчення «незаконності», про яку йдеться, і, якщо йдеться про порушення іншого права, передбаченого Конвенцією, характер виявленого порушення (*Khan v. The United Kingdom* п. 34).

ЄСПЛ повторює, що принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов'язані між собою, є основоположними складовими поняття «справедливий судовий розгляд» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають «справедливого балансу» між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість

представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно не вигідне становище порівняно з її опонентом або опонентами (*Đurić v. Serbia*, п. 69, 71).

Стаття 6 ЄКПЛ гарантує право на справедливий судовий розгляд, вона не встановлює жодних правил щодо прийнятності доказів як таких, що, в першу чергу, є предметом регулювання національного законодавства. Суд зазначає, що існує різниця між допустимістю доказів та правами захисту щодо доказів, які фактично були подані до суду. Існує також відмінність між останнім (тобто чи були належним чином забезпечені права на захист щодо отриманих доказів) та подальшою оцінкою цих доказів судом після завершення провадження. З точки зору права на захист, питання за статтею 6 ЄКПЛ можуть, таким чином, виникати щодо того, чи були докази, надані на користь або проти обвинуваченого, представлені таким чином, щоб забезпечити справедливий судовий розгляд. При визначенні того, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно враховувати, чи були дотримані права захисту. Зокрема, необхідно з'ясувати, чи була заявнику надана можливість оскаржити достовірність доказів та заперечувати проти їх використання. Крім того, необхідно враховувати якість доказів, у тому числі те, чи ставлять обставини, за яких вони були отримані, під сумнів їх достовірність або точність (*Ayetullah Ay v. Turkey* п. 125–126).

1.2. Автоматичне продовження тримання під вартою та обґрунтованість досудового тримання під вартою

4 листопада 2024 року стосовно Філя С. В., а 6 листопада 2024 року стосовно Залужного В. Б. був обраний винятковий запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, який фактично став безальтернативним, враховуючи як суму застави, так і відсутність видимості того, що суд належним чином оцінив всі обставини при продовженні даного запобіжного заходу^{5 6}. Крім

⁵ див. Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 27 грудня 2024)

⁶ див. Моніторинг судового процесу Філя Сергія Вікторовича (від 27 грудня 2024)

того, варто зазначити, що судовий розгляд триває окремо стосовно кожного з підозрюваних, тим не менш, суд керувався фактично ідентичними обставинами щодо призначення запобіжного заходу та суми застави для кожного з них.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР при аналізі судового засідання Залужного Віталія Борисовича від 3 січня 2025 провели порівняння двох ухвал Вищого антикорупційного суду від 06.11.2024 та від 27.12.2024⁷. Враховуючи обґрунтування суду та сторони обвинувачення щодо необхідності призначення визначеного запобіжного заходу варто звернути увагу на наступні обставини:

- щодо існування ризиків, визначених слідством для кримінального провадження суд посилається на ідентичні обставини та формулювання, які були визначені при першому призначенні такого запобіжного заходу;

- обґрунтування всіх ризиків у справі Залужного В.Б. є абсолютно ідентичним (слово в слово) з обґрунтуванням ризиків, які були визначені стосовно іншого підозрюваного - Филя С. В. у рамках даного кримінального провадження.

Також, варто додати, що сторона обвинувачення обґрунтовувала необхідність призначення запобіжного заходу наявністю п'яти ризиків:

- ризик переховування від органів досудового розслідування та суду;

- ризик незаконного впливу на свідків у цьому кримінальному провадженні;

- ризик перешкодження кримінальному провадженню іншим чином;

- ризик вчинення іншого кримінального правопорушення;

- ризик знищення, спотворення речей, які можуть мати значення для досудового розслідування.

Тим не менш, у межах моніторингу судового процесу щодо Филя Сергія Вікторовича від 3 січня 2025 року експерти моніторингової місії ІАС ІШР зазначили, що при аналізі ухвал Вищого антикорупційного суду від 06.11.2024 (якою вперше було застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою) та від 27.12.2024 (якою продовжено строк дії запобіжного заходу)

⁷ див. Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 3 січня 2025)

встановлено таке: у порівнянні зі своїм першим клопотанням (від 06.11.2024) сторона обвинувачення у другому клопотанні (від 27.12.2024) вже не зазначає про існування ризику знищення чи спотворення речових доказів, які можуть мати значення для досудового розслідування. Водночас у своїй ухвалі від 27.12.2024 суд вказує: "... доводи прокурора щодо існування ризику перешкодження кримінальному провадженню іншим чином не є обґрунтованими...". Тобто, аналізуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що обсяг ризиків з часом зменшився, незважаючи на доводи прокурора щодо незмінності ризиків⁸. Ідентична ситуація прослідковується і щодо Залужного Віталія Борисовича⁹.

Сторона захисту невдовзі після призначення цього запобіжного заходу звернулася з проханням змінити його на менш суворий стосовно двох підозрюваних. Так як ризики стосовно підозрюваних неухильно зменшилися. Тим не менш суд в обох випадках відхилив дане клопотання^{10 11}.

Практика ЄСПЛ

ЄСПЛ неодноразово зазначав, що зі спливом часу ризики зменшуються. Більше того, щоразу, коли суд виносить рішення щодо доцільності продовження досудового тримання під вартою, він зобов'язаний заново оцінити підстави для продовження такого запобіжного заходу. "Якщо суд продовжує тримання під вартою, при цьому в обґрунтуванні кожен раз використовуючи однакові, та відверто шаблонні, формулювання, не демонструючи, що він насправді приділяє увагу плинові часу, вимоги та основна ідея п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не дотримуються" (Tiron v. Romania, п. 39). А будь-яка система автоматичного досудового тримання під вартою сама по собі несумісна з пунктом 3 статті 5 Конвенції. Якщо закон передбачає презумпцію щодо підстав для досудового тримання під вартою, наявність конкрет-

⁸ див. Моніторинг судового процесу Филя Сергія Вікторовича (від 3 січня 2025)

⁹ див. Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 3 січня 2025)

¹⁰ див. Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 19 грудня 2024)

¹¹ див. Моніторинг судового процесу Филя Сергія Вікторовича (від 17 грудня 2024)

них фактів, що призводять до відступу від правила поваги до особистої свободи, все ж таки має бути переконливо доведена (*Affaire Karaca v. Türkiye* п. 145).

Використання абстрактних і стереотипних повторень підстав для тримання під вартою без конкретизації фактів, які стосуються обставин конкретної справи, може свідчити про порушення пункту 3 статті 5 Конвенції (*Sardar Babayev v. Azerbaijan*, п. 50). Крім того, важливо додати, що чим довше триває досудове тримання під вартою, тим більше обґрунтувань потрібно для переконливої демонстрації передбачуваного ризику або ризиків у разі звільнення підозрюваного з-під варті (*Maassen v. the Netherlands* п. 62).

При обґрунтуванні клопотання про продовження тримання під вартою, перелічуючи конкретні підстави (ризик) чому запобіжний захід необхідно продовжити, органи влади повинні навести обґрунтовані причини та пояснення, чому вони вважають ці підстави застосованими до справи заявника для того, щоб можливе порушення п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не набуло повторюваного характеру, а тримання під вартою не стало необґрунтованим (*Sardar Babayev v. Azerbaijan*, п. 50–51). Існування таких ризиків має бути належним чином встановлено, а аргументація органів влади щодо цього не може бути абстрактною, загальною або стереотипною (*Affaire Karaca v. Türkiye*, п. 139).

У справі *Eldar Hasanov v. Azerbaijan* Європейський суд з прав людини (далі — ЄСПЛ) зазначає, що використання судами у своїх рішеннях про продовження строку тримання заявника під вартою стандартного шаблону і абстрактних та стереотипних повторень низки підстав для тримання під вартою, не наводячи жодних обґрунтувань, чому вони вважали ці підстави застосованими до справи заявника є порушенням пункту 3 статті 5 ЄКПЛ (п. 136).

Навіть якщо підстави для тримання особи під вартою є “відповідними” та “достатніми”, важливо щоб національні суди з’ясували, чи проявили компетентні національні органи “особливу старанність” при здійсненні провадження. Виправдання будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки він є коротким, має бути переконливо продемонстро-

ване органами влади (*Radonjić and Romić v. Serbia*, п. 69–70).

Позбавлення волі є настільки серйозним заходом, що воно виправдане лише тоді, коли інші, менш суворі заходи були розглянуті й визнані недостатніми для захисту особистого чи суспільного інтересу, який вимагає тримання під вартою. Тому недостатньо, щоб позбавлення волі відповідало національному законодавству; воно також має бути необхідним за обставин справи (*Ambruszkiewicz v. Poland*, п. 31).

Основною метою ст. 5 ЄКПЛ є запобігання свавільному або необґрунтованому позбавленню волі. Тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, а отже прийняття рішення про його обрання або зміну не може ґрунтуватися на загальних та абстрактних аргументах (*Voicenco v. Moldova*, п. 142).

1.3. Рівність сторін судового процесу та змагальність.

Втручання в приватне спілкування підозрюваних і захисників.

У результаті проведення органами судового розслідування негласної слідчої дії слідство отримало доступ до приватного спілкування захисників з двома підозрюваними. Внаслідок цього сторона обвинувачення отримала доступ до інформації, яка собою становить адвокатську таємницю. У подальшому на основі цієї інформації прокурор обґрунтував наявність ризиків для кримінального провадження та необхідність застосування запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою.

У ході кримінального провадження захисники неодноразово звертали увагу суду, що таке втручання становить собою порушення прав людини, зокрема права на повагу до приватного спілкування. Також захисники звертали увагу суду, що внаслідок такого втручання були порушені гарантії адвокатської діяльності, і за цим фактом відповідні органи уже почали своє розслідування¹².

На ці всі обставини захисники звертали увагу суду на майже 90% засіданнях,

¹² див. Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 19 грудня 2024)

де були присутні спостерігачі IAC ISHR, проте ні апеляційна колегія, ні суддя першої інстанції фактично не відреагували на ці доводи, і в своїх рішеннях враховували інформацію надану слідством, зокрема при обранні запобіжного заходу.

Також, необхідно звернути увагу на висловлювання прокурора в одному з судових засідань: “у спілкування адвоката з клієнтами не можна втручатись, але можна, якщо це містить ознаку злочинної діяльності”¹³. На думку експертів моніторингової місії IAC ISHR вищезазначена цитата та підхід сторони обвинувачення до трактування засад гарантування адвокатської діяльності може в подальшому стати дуже небезпечним прецедентом. А дії слідства мають ознаки порушення гарантованих Європейської конвенцією прав, зокрема права на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8 ЄКПЛ).

У моніторингу судового процесу Филя С. В. від 1 жовтня 2024 експерти моніторингової місії IAC ISHR наголошували, що дослідження стороною обвинувачення приватного листування між адвокатом та його клієнтом може мати серйозні наслідки з огляду на прецедентне право Європейського суду з прав людини¹⁴. Таке втручання здатне порушити право на захист, яке є ключовим елементом права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статтею 6 Європейської конвенції з прав людини.

Практика ЄСПЛ

ЄСПЛ послідовно підкреслює, що кореспонденція між адвокатом і його клієнтом, незалежно від її змісту або мети, користується підвищеним рівнем захисту відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (*Affaire Ekinici Et Akalin v. Turquie*, п. 47). Захист цього привілейованого спілкування пояснюється тим, що адвокати виконують критично важливу роль у забезпеченні права на справедливий судовий процес, і вони не можуть ефективно виконувати свої функції, якщо не можуть гарантувати

своїм клієнтам конфіденційність спілкування. Як зазначив ЄСПЛ у справі *Michaud v. France* (п. 118), без цієї гарантії фундаментальні права обвинувачених можуть бути поставлені під загрозу, що порушує основи демократичного суспільства.

Втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом ставляться більш суворі вимоги, зокрема, у справі *Sargava v. Estonia*, п.п.88–89, ЄСПЛ зазначив, що таке втручання має відбуватися з дотриманням конкретних процесуальних гарантій. Оскільки життєво важливо забезпечувати суворі рамки для таких заходів, так як адвокати займають важливу роль у відправленні правосуддя.

Адвокатура займає центральну роль у здійсненні правосуддя та підтримці верховенства права. Свобода адвокатів здійснювати свою професійну діяльність без надмірних перешкод є невід’ємною складовою демократичного суспільства та необхідною передумовою ефективного застосування положень Конвенції, зокрема гарантій справедливого судового розгляду та права на особисту безпеку. Таким чином, переслідування або утиски представників юридичної професії завдають удару по самій суті системи Конвенції. Більше того, листування з адвокатами, незалежно від того, чи стосується воно запланованого або незавершеного провадження, чи має загальний характер, в принципі є привілейованим згідно зі статтею 8 Конвенції. Його рутинна перевірка, особливо особами або органами влади, які можуть мати безпосередній інтерес до предмета, що міститься в ньому, не відповідає принципам конфіденційності та професійної таємниці, що стосуються відносин між адвокатом та його клієнтом (*Amazli v. Azerbaijan*, п. 35–36).

Цікавою є також позиція ЄСПЛ у справі “*Castravet v. Moldova*” п. 52–55, де ЄСПЛ зазначив, що важливо також оцінювати, чи могли б у стороннього об’єктивного спостерігача виникнути сумніви в порушенні конфіденційності спілкування між адвокатом і його клієнтом, що безумовно є порушенням відповідно до ст. 8 ЄКПЛ: “Суд також розгляне питання про те, чи міг би об’єктивний, неупереджений та поінформований спостерігач побоюватися перехоплення розмов між адвокатом та клієнтом або підслуховування.... Зане-

¹³ див. Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 8 жовтня 2024)

¹⁴ див. Моніторинг судового процесу Филя Сергія Вікторовича (від 1 жовтня 2024)

покоєння і протесту з боку Асоціації адвокатів, на думку ЄСПЛ, було б достатньо, щоб викликати сумнів у об'єктивного спостерігача в дотриманні конфіденційності”.

1.4. Інші порушення

Як альтернатива запобіжному заходу, обом підозрюваним суд визначив можливість вийти з-під варту під заставу розміром 10 мільйонів гривень (більше 222 тис. євро)^{15 16}. Варто зазначити, що суд обґрунтував такий розмір застави в своїй ухвалі наступним формулюванням: “характер кримінальних правопорушень, які ймовірно вчинялись підозрюваним передбачає можливість одержання коштів, які не є офіційними доходами, а тому слідчий суддя враховує і можливість існування прихованих статків у підозрюваного, які не були виявлені під час проведених слідчих дій”. Дане формулювання суд використав щодо двох підозрюваних, фактично “слово в слово”. Тим не менше суд не навів жодних матеріалів, які би підтверджували існування прихованих статків і об'єм доходів підозрюваних, а тому експерти моніторингової місії ІАС ІШР не можуть погодитись з тим, що суд використовуючи припущення належним чином обґрунтував розмір застави. Особливо враховуючи те, що підозрюваним інкримінується діяння в результаті якого вони у співучасті одержали неправомірну вигоду в розмірі 16 тисяч гривень (приблизно 350 євро).

У ході кримінального провадження сторона захисту неодноразово звертала увагу суду, що враховуючи статки підозрюваних, а також те, що майно обох заарештоване, такий розмір застави є об'єктивно непомірним. Більше того, захисники подавали клопотання про зміну діючого запобіжного заходу на менш суворий, що було зроблено в судовому процесі як Залужного В. Б. так і Филя С. В. Зокрема, сторона захисту звертала увагу, що сукупні доходи Залужного В. Б. за період від 2015 по 2023

¹⁵ див. Моніторинг судового процесу Филя Сергія Вікторовича (від 4 листопада 2024)

¹⁶ див. Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 6 листопада 2024)

складають 240 тисяч гривень (це саме підтвердив і прокурор в одному із засідань¹⁷), а майновий стан Филя С. В. за останні 10 років не був співмірний з визначеним розміром застави¹⁸. У результаті розгляду цих клопотань суд зменшив розмір застави обом підозрюваним з 10 мільйонів гривень до 9 мільйонів гривень^{19 20}.

Крім того, сторона захисту намагалась оскаржити діючий запобіжний захід в апеляційній інстанції, і серед інших доводів, захисники наголошували на непомірному розмірі застави щодо двох підозрюваних. Також сторона захисту намагалась звернути увагу суду на формулювання суду першої інстанції при визначенні розміру застави (“характер кримінальних правопорушень, які ймовірно вчинялись підозрюваним передбачає можливість одержання коштів, які не є офіційними доходами, а тому слідчий суддя враховує і можливість існування прихованих статків у підозрюваного, які не були виявлені під час проведених слідчих дій”), а також на офіційний майновий стан підозрюваних. Тим не менш, апеляційна колегія залишила ухвали суду першої інстанції без жодних змін^{21 22}.

Варто зазначити, що в обох судових інстанціях — як у першій, так і в апеляційній — захисники неодноразово наголошували, що при визначенні розміру застави суд фактично ототожнює обох підозрюваних, встановлюючи для них однакову суму застави на підставі майже ідентичних аргументів і використовуючи однакове формулювання про «приховані активи», при цьому не наводячи жодних доказів.

¹⁷ див. Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 3 січня 2025)

¹⁸ див. Моніторинг судового процесу Филя Сергія Вікторовича (від 17 грудня 2024)

¹⁹ див. Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 19 грудня 2024)

²⁰ див. Моніторинг судового процесу Филя Сергія Вікторовича (від 17 грудня 2024)

²¹ див. Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 3 січня 2025)

²² див. Моніторинг судового процесу Филя Сергія Вікторовича (від 3 січня 2025)

Практика ЄСПЛ

ЄСПЛ зазначає, що гарантія, передбачена п. 3 ст. 5 Конвенції, має забезпечувати не відшкодування інкримінованих збитків, а, зокрема, явку обвинуваченого на слухання. Тому її розмір повинен оцінюватися, головним чином, “з огляду на особу обвинуваченого, його майновий стан та його стосунки з особами, які надають гарантію, іншими словами – на ступінь впевненості в тому, що перспектива втрати гарантії або позову проти гарантів у разі неявки на суд буде достатнім стримуючим фактором для запобігання втечі обвинуваченого” (*Mangouras v. Spain*, пп. 78, 80). Крім того, розмір застави має бути належним чином обґрунтований в ухвалі про її призначення.

У справі “*Vojilov v. Bulgaria*” (п. 60) ЄСПЛ дійшов висновку, що органи влади повинні підходити до визначення розміру застави з такою ж ретельністю, як і до прийняття рішення про необхідність продовження строку тримання під вартою.

Розмір застави має бути належним чином обґрунтовано у рішенні про звільнення під заставу, також має бути враховано матеріальне становище обвинуваченого (*Georgieva v. Bulgaria*, п.п. 15, 30–31). Тим не менш, обвинувачені повинні сумлінно надавати достатню інформацію, яку можна перевірити за необхідності, про розмір застави, який буде співмірним (*Iwanczuk v. Poland*, п. 66).

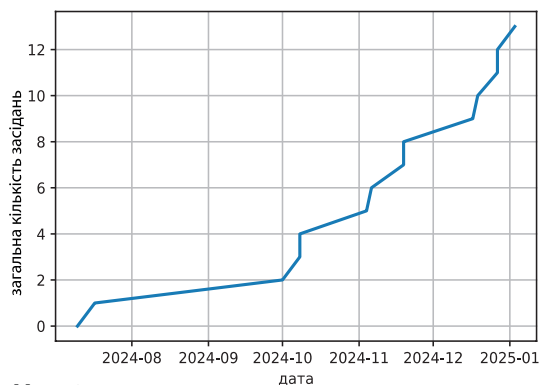
2. Аналіз статистичних даних

Зібрані в результаті моніторингу дані не лише дозволяють встановити факти порушень, а й слугують основою для їх комплексного статистичного аналізу. Такий аналіз надає можливість аргументовано підтвердити деякі з виявлених порушень, розглянутих у першому розділі, спираючись на кількісні показники. Статистичне дослідження базується на моніторингу судових засідань, проведених у період з жовтня 2024 року по січень 2025 року (включно із останніми засіданнями). Зібрані емпіричні дані дозволяють оцінити загальний стан судового процесу щодо Філя С. В. та Залужного В. Б., а також підтвердити певні гіпотези, зокрема щодо дотримання принципу рівності сторін у судовому розгляді. Використання математичних методів забезпечує об'єктивність аналізу, що є ключовим у контексті оцінки відповідності судового процесу загально визнаним стандартам права на справедливий суд.

Станом на лютий 2025 року у провадженні щодо Філя С. В. та Залужного В. Б. на досудовій стадії вже відбулося 15 судових засідань. У межах цих засідань сторонами було подано 28 клопотань, а загальна тривалість моніторингу процесу спостереженнями ІАС ISHR склала 24 години.

2.1. Аналіз динаміки порушень у судовому процесі щодо Філя С. В. та Залужного В. Б.

Графік порушень (мал. 2.1.), зафіксованих у ході судового процесу, демонструє

Мал. 2.1

стійку тенденцію до їхнього зростання. Від першого моніторингового засідання, що відбулося 10 липня 2024 року, коли не було зафіксовано жодного порушення, до останнього засідання 3 січня 2025 року, кількість порушень збільшилася до 45. Це свідчить про те, що на досудовій стадії кримінального провадження порушення не тільки не усувалися, а й накопичувалися, що ставить під сумнів дотримання принципів справедливого судового розгляду.

Загальні тенденції

Як видно з графіка, найбільш інтенсивне зростання порушень припадає на період з жовтня по грудень 2024 року. Якщо на початку процесу порушення фіксувалися поодинокими випадками, то вже з жовтня їхня кількість починає стрімко зростати:

01.10.2024 – 1 порушення

08.10.2024 – 3 порушення

04.11.2024 – 14 порушень

19.12.2024 – 31 порушення

03.01.2025 – 45 порушень

Ця тенденція може вказувати на системність проблеми, оскільки зі збільшенням кількості засідань ситуація з дотриманням процесуальних прав підозрюваних лише погіршувалася.

Характер порушень

Як впливає з аналізу процесу, більшість порушень мають повторюваний характер. Наприклад, суд систематично продовжував запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, часто без належного обґрунтування або оцінки допустимості доказів, на яких ґрунтувалися доводи сторони обвинувачення. Також були зафіксовані численні порушення права на захист, зокрема ігнорування клопотань адвокатів, відмова в належному доступі до матеріалів справи та відсутність реакції суду на аргументи щодо сумнівної допустимості доказів, отриманих у результаті негласних слідчих дій.

Факт того, що одні й ті самі порушення повторювалися від засідання до засідання, вказує не на окремі недоліки в судовому процесі, а на можливе системне порушення права на справедливий суд. Це узгоджуєть-

ся з підходами Європейського суду з прав людини, згідно з якими систематичне порушення процесуальних гарантій може ставити під сумнів саму законність судового розгляду.

Наслідки та загальні висновки

Накопичення порушень протягом усього процесу може свідчити про формальний підхід суду до розгляду ключових питань кримінального провадження. Особливо тривожним є факт, що навіть після багаторазового звернення захисту увага суду до цих порушень не посилювалася.

Зростаюча динаміка порушень ставить під питання відповідність досудової стадії кримінального процесу стандартам справедливого судочинства. Якщо порушення мають системний характер, це може вплинути не лише на правомірність окремих судових рішень, а й загалом на легітимність усього процесу.

2.2. Рівність сторін

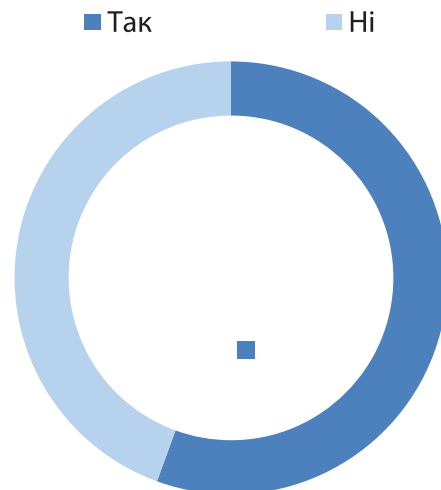
Одним із очевидних порушень, що піддаються статистичному аналізу, є відповідність процесу принципу рівності сторін. Для розуміння ситуації ми проаналізували кількість поданих сторонами клопотань.

На малюнку 2.2. відображено результат розгляду судом клопотань, поданих сторонами процесу. Статистичний аналіз показує, що клопотання сторони захисту задовольнялися у 56% випадків. Сам по собі цей показник не дає однозначних висновків. Однак у порівнянні з результативністю клопотань сторони обвинувачення, яка становить 90% (протягом процесу подано 10 клопотань обвинувачення проти 18 клопотань захисту), простежується істотна диспропорція. Це свідчить про те, що ймовірність задоволення клопотань обвинувачення майже вдвічі вища, ніж клопотань сторони захисту.

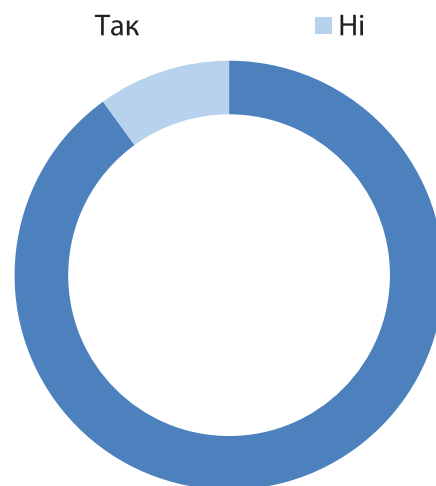
Для більш детального аналізу було розглянуто динаміку задоволення та відхилення клопотань у хронологічному розрізі. На малюнку 2.3. представлено співвідношення поданих і задоволених клопотань кожної зі сторін протягом усього досліджуваного періоду. Виявлено, що частка задоволених

клопотань захисту має тенденцію до зменшення, що свідчить про поступове погіршення ставлення суду до вимог сторони захисту. Водночас ситуація щодо клопотань обвинувачення залишається стабільною, оскільки розрив між поданими та задоволеними клопотаннями не зазнає значних змін.

Клопотання сторони захисту

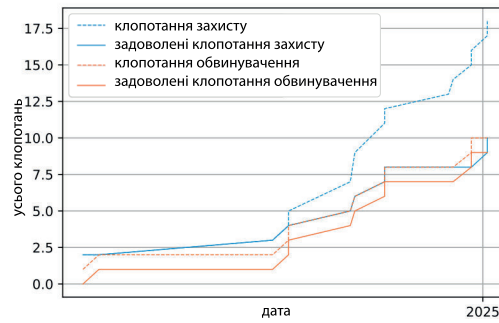
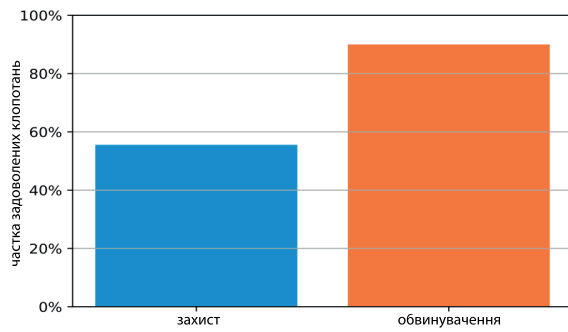

Клопотання сторони обвинувачення

Мал. 2.2

Такий дисбаланс у задоволенні процесуальних вимог сторін може свідчити про нерівність можливостей у межах судового розгляду, що потребує додаткової правової оцінки на предмет відповідності стандартам справедливого судочинства.

Мал. 2.3

Експерти моніторингової місії ІАС ISHR наголошують на тому, що принцип «рівності сторін» (equality of arms) є важливою складовою права на справедливий суд відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Істотна диспропорція у задоволенні клопотань сторін, особливо на тлі поступового зниження рівня задоволення процесуальних вимог захисту, може свідчити про структурний дисбаланс у процесуальних можливостях. Такий стан речей може поставити під сумнів дотримання судом змагальності процесу та свідчити про перевагу, надану стороні обвинувачення, що є несумісним із вимогами ЄСПЛ щодо незалежного та неупередженого судового розгляду.

3. Звіти моніторингу судових засідань

Моніторинг судового процесу Филя С. В. (від 1 жовтня 2024)

1 жовтня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання у кримінальному провадженні № 5202300000000459 відносно Филя С. В. та Залужного В. Б. яких підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). Основним предметом розгляду судового засідання було клопотання прокурора про звернення застави в дохід держави та зміну запобіжного заходу відносно Филя С. В. На засіданні був присутній підозрюваний, захисники, прокурори та головуючий суддя Маслов В. В.

На початку судового засідання сторона захисту заявила клопотання про об'єднання даного кримінального провадження з іншим, де сторони, суддя та предмет розгляду ідентичні. Суд задовольнив це клопотання та оголосив перерву до 08.10.2024. Ніяких порушень під час цього засідання зафіксовано не було.

Однак захисники підозрюваного звернули увагу спостерігачів ІАС ISHR на обставини, пов'язані з діями сторони обвинувачення, що можуть поставити під сумнів законність доказів та справедливість судового розгляду, гарантованих ст. 6 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ).

На думку адвокатів, клопотання про звернення застави в дохід держави та зміну запобіжного заходу, подане прокурором, містить очевидні порушення прав людини, засад кримінального провадження та гарантій адвокатської діяльності. За словами сторони захисту, до матеріалів клопотання прокурора додано протокол про результати зняття відомостей з електронних інформаційних систем від 16.09.2024 з метою доступу до електронної інформаційної системи, пошуку виявлення і фіксації відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або її частині. Стороною обвинува-

чення було використано мобільний телефон Залужного В. Б., вилучений в іншому кримінальному провадженні для зміни паролів від його облікових записів. І таким чином орган досудового розслідування здійснив «зняття інформації з електронних інформаційних систем щодо підозрюваного Залужного В. Б.».

Щодо недопустимості доказів. На думку сторони захисту, вказані обставини свідчать про очевидну недопустимість всіх «доказів», які були отримані внаслідок, як вони вважають, незаконної негласної слідчої розшукової дії. Адвокати також зауважили, що до матеріалів клопотання не долучена ухвала слідчого судді, відповідно до якої ця негласна слідча дія проводилась, незважаючи на те, що відповідно до ч. 1 ст. 258 КПК України ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді. Також, вони додали, що під час огляду відповідного носія інформації, зазначеного в клопотанні, органами слідства було оглянуто переписку в спільному чаті в месенджері Telegram між Залужним В. Б., Филем С. В. та їх адвокатом Кабальським Р. О. Відповідне листування в повному обсязі було додано до клопотань про зміну запобіжного заходу. Тобто, встановивши під час проведення слідчої дії, що вказаний чат є приватним спілкуванням адвоката та клієнта, детектив не припинив подальше дослідження змісту спілкування, а подав ці матеріали до суду, розкриваючи зміст приватного спілкування та, на переконання сторони захисту, порушуючи гарантії адвокатської діяльності. Окрім цього, як зазначають захисники, у вказаному чаті містились документи, які є адвокатською таємницею.

Експерти моніторингової місії ІАС ISHR звертають увагу на те, що докази, здобуті таким чином, є результатом незаконної негласної слідчої дії, і, у випадку достовірності даних, наданих стороною захисту, їх слід визнати недопустимими відповідно до доктрини «плодів отруєного дерева», яка забороняє використання доказів, отриманих унаслідок порушень закону. Ця доктрина ґрунтується на принципі, що якщо «дерево» доказів є отруйним, то й

«плоди» цього дерева є такими ж. Іншими словами, якщо джерело доказів є недопустимим, всі інші докази, отримані на його основі, також вважаються недопустимими. Зазначена доктрина передбачає оцінку не тільки кожного доказу окремо, але й усього ланцюга доказів, які безпосередньо пов'язані між собою, де одні докази впливають з інших. Важливим критерієм застосування цієї доктрини є наявність обґрунтованих підстав вважати, що відповідна інформація не була б отримана без незаконно здобутих даних.

Як зазначає ЄСПЛ з цього приводу, питання, на яке необхідно відповісти, полягає в тому, чи було провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, справедливим. Це передбачає вивчення «незаконності», про яку йдеться, і, якщо йдеться про порушення іншого права, передбаченого Конвенцією, характер виявленого порушення (*Khan v. The United Kingdom* п. 34). Враховуючи вищезазначене, експерти моніторингової місії ІАС ІШР висловлюють стурбованість щодо даного питання, оскільки воно породжує об'єктивні сумніви в законності отримання доказів, а отже і всіх похідних від них.

Щодо порушення адвокатської таємниці. Дослідження стороною обвинувачення приватного листування між адвокатом та його клієнтом може мати серйозні наслідки з огляду на прецедентне право Європейського суду з прав людини. Таке втручання здатне порушити право на захист, яке є ключовим елементом права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. ЄСПЛ послідовно підкреслює, що кореспонденція між адвокатом і його клієнтом, незалежно від її змісту або мети, користується підвищеним рівнем захисту відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (*Affaire Ekinici Et Akalin V. Turquie*, п. 47). Захист цього привілейованого спілкування пояснюється тим, що адвокати виконують критично важливу роль у забезпеченні права на справедливий судовий процес, і вони не можуть ефективно виконувати свої функції, якщо не можуть гарантувати своїм клієнтам конфіденційність спілкування. Як зазначив ЄСПЛ у справі *Michaud V. France* (п. 118), без цієї гарантії

фундаментальні права обвинувачених можуть бути поставлені під загрозу, що порушує основи демократичного суспільства.

Враховуючи все вищезазначене, справа рекомендується до подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу Філя Сергія Вікторовича (від 8 жовтня 2024)

8 жовтня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбувся розгляд клопотань сторони захисту та обвинувачення у кримінальному провадженні № 52023000000000459 від 06.09.2023 щодо зміни запобіжного заходу відносно Філя С. В. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги).

За результатами моніторингу даного засідання, спостерігачі ІАС ІШР звернули увагу на ряд обставин:

Щодо презумпції невинуватості та адвокатської таємниці

На початку засідання Адвокат Ірза А. І. звернулася до слідчого судді з клопотанням витребувати низку документів, які могли б підтвердити недопустимість доказів, наданих стороною обвинувачення. Вона аргументувала це тим, що докази були отримані внаслідок незаконних негласних слідчих (розшукових) дій, що порушують основоположні права людини, зокрема таємницю приватного спілкування, адвокатську таємницю, а також конфіденційність листування підозрюваного з адвокатом. Крім того, адвокат зазначила, що сторона обвинувачення також неправомірно отримала доступ до документів, що стосуються стратегії захисту, що суперечить основним принципам справедливого судового розгляду та вимогам ЄКПЛ. З огляду на це, адвокат просила суд витребувати судову ухвалу, яка санкціонує негласні слідчі дії, щоб уточнити законність та межі таких дій.

Суддя проігнорував питання очевидної недопустимості доказів та заявив, що надасть цьому оцінку у нарадчій кімнаті,

фактично погодившись заслухати всі аргументи сторони обвинувачення. На зауваження адвоката, що у разі визнання доказів очевидно недопустимими суд не може взагалі їх досліджувати, суддя відповів: «я досліджую ці матеріали, а потім заслухаю Вас».

Експерти моніторингової місії IAC ISHR наполягають на тому, що питання недопустимості доказів має надзвичайно важливе значення, оскільки мова йде про ймовірне порушення основоположних прав людини. Позиція ЄСПЛ підтверджує той факт, що одним із ключових елементів ефективного представництва адвокатом інтересів клієнта є принцип захисту конфіденційності інформації, якою вони обмінюються; цей привілей заохочує відкриті та чесне спілкування між клієнтами та захисниками. Втручання в привілей адвоката-клієнта в контексті провадження, яке розглядається ним, є втручанням у право на звернення, гарантоване статтею 34 Конвенції (Udovenko v. Ukraine, п.п. 37, 38).

Цікавою у даному контексті є також окрема думка судді ЄСПЛ Павлій у справі *Sārgava v. Estonia*. Підтримуючи прийняте рішення, суддя зазначив, що важливим є питання про те, що є втручанням у привілей адвоката та чи слід вимагати від практикуючого юриста довести, що певна форма «фактичної шкоди» була заподіяна в результаті обшуку та вилучення конфіденційних матеріалів і повідомлень. На його думку, будь-яке захоплення таких даних органом державної влади в принципі є достатнім для того, щоб вважатися втручанням у відповідні захищені інтереси Конвенцією. Даний підхід був підтверджений Великою палатою ЄСПЛ в контексті масового спостереження у справі *Big Brother Watch and others v. The United Kingdom*. У самому ж рішенні ЄСПЛ зазначив, що у контексті обшуків і виїмок національне законодавство повинно забезпечувати певний захист особи від свавільного втручання в права, передбачені статтею 8 Конвенції. Таким чином, його положення мають бути достатньо чіткими, щоб дати громадянам адекватну інформацію про обставини та умови, за яких державні органи мають право вдаватися до будь-яких таких заходів. Крім того, ЄСПЛ визнає важливість конкретних процесуальних гарантій, коли

йдеться про захист конфіденційності обміну інформацією між адвокатами та їхніми клієнтами (*Sārgava v. Estonia*, 87, 88).

Сторона обвинувачення аргументувала, що адвокатська таємниця не була порушена, посилаючись на те, що законні гарантії конфіденційності поширюються лише на правомірне спілкування, а незаконне спілкування не підпадає під захист. Спостерігачі IAC ISHR зафіксували, що під час слухань прокурор звинуватив адвокатів *Филя С. В.* у співучасті та підбурюванні до незаконного впливу на свідків, що є кримінальним правопорушенням. Такі заяви сторони обвинувачення залишилися без належного реагування з боку суду, що викликає занепокоєння моніторингової місії IAC ISHR щодо дотримання принципів безсторонності та неупередженості.

Європейський суд з прав людини підкреслює, що презумпція невинуватості, закріплена в пункті 2 статті 6 Конвенції, є одним із елементів справедливого кримінального судового розгляду, якого вимагає пункт 1. Стаття 6 § 2 забороняє передчасне висловлення думки про те, що особа є винуватою до того, як це буде доведено відповідно до закону. Це також охоплює заяви інших державних службовців про незавершені кримінальні розслідування, які спонукають громадськість вважати підозрюваного винним і упереджують оцінку фактів компетентним судовим органом (*C.O. v. Germany*, п. 57). Презумпція невинуватості не лише застосовується під час незавершених кримінальних проваджень, а й забезпечує захист від державних посадових осіб та органів влади, які можуть діяти так, ніби особа вже визнана винною у скоєнні правопорушення (*Cosovan v. The Republic of Moldova*, п. 29). У зв'язку з цим Суд підкреслив важливість вибору слів державними службовцями у своїх заявах до того, як особу було притягнуто до суду та визнано винною у вчиненні певного кримінального правопорушення (*C.O. v. Germany*, п. 58).

Враховуючи вищесказане, експерти моніторингової місії IAC ISHR дійшли висновку, що сторона обвинувачення перевищує свої повноваження, фактично порушуючи презумпцію невинуватості, звинувачуючи адвокатів у співучасті. Це надає можливість отримувати доступ до

матеріалів конфіденційного характеру, включаючи листування між адвокатом та підозрюваним, без відповідних правових підстав, що є порушенням стандартів справедливого судового розгляду, встановлених Конвенцією та практикою ЄСПЛ.

Адвокат звернула увагу на те, що під час судового засідання поряд із прокурором перебував детектив, який мав процесуальний статус вільного слухача. Незважаючи на це, прокурор регулярно радився з ним, а детектив, у свою чергу, висловлював свої зауваження через прокурора. Така поведінка ставить під сумнів незалежність сторони обвинувачення та створює обґрунтоване враження, що процесуальні обов'язки прокурора виконуються під впливом осіб, які не мають відповідного процесуального статусу в судовому процесі.

Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював у своїх рішеннях важливість дотримання принципів справедливого суду, включаючи забезпечення рівності сторін (стаття 6 Конвенції). Будь-який вплив на процес, який порушує баланс між стороною обвинувачення та захисту, може бути розцінений як порушення справедливого судового розгляду. Експерти моніторингової місії IAC ISHR також зазначають, що будь-яке стороннє втручання, яке може вплинути на незалежність та безсторонність суду або сторін процесу, порушує принципи справедливості. У даному випадку роль детектива, який надавав поради та коментарі прокурору, ставить під загрозу об'єктивність і незалежність обвинувачення, що створює враження для об'єктивного спостерігача у нерівності сторін.

Суддя ж у цьому випадку визнав допустимість присутності вільного слухача поруч із прокурором, зазначивши, що їхня взаємодія особисто йому не заважає. Однак такі висновки можуть викликати сумніви у забезпеченні принципу рівності сторін і права на справедливий суд, оскільки, як було зазначено, це може сприяти недотриманню стандартів об'єктивності та неупередженості, а також підірвати довіру до суду сторони захисту. Як впливає із прецедентної практики ЄСПЛ, забезпечення видимої справедливості є настільки ж важливим, як і забезпечення її на практиці, тому будь-яке стороннє втручання, яке викликає сумніви у неупередженості, слід уникати (Tsulukidze

and Rusulashvili v. Georgia, п.п. 44–47, Castillo Algar v. Spain, п. 43–45).

Експерти моніторингової місії IAC ISHR наголошують на тому, що відповідність вимогам справедливого судового розгляду має перевірятися в кожній справі з огляду на розвиток провадження в цілому. Оцінюючи загальну справедливість провадження, необхідно брати до уваги, у разі необхідності, мінімальні права, перелічені в статті 6 § 3, які є прикладами вимог справедливого судового розгляду щодо типових процесуальних ситуацій, які виникають у кримінальних справах. Таким чином, їх можна розглядати як специфічні аспекти концепції справедливого судового розгляду в кримінальному провадженні. Враховуючи зафіксовані спостерігачами факти, які можуть містити ознаки численних порушень статті 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод, експерти моніторингової місії IAC ISHR рекомендують продовження моніторингу даного процесу.

Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 8 жовтня 2024)

8 жовтня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання у кримінальному провадженні № 5202300000000459 відносно Філя С. В. та Залужного В. Б. яких підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). Основним предметом розгляду судового засідання було клопотання прокурора про звернення застави в дохід держави та зміну запобіжного заходу відносно Залужного В. Б. На засіданні був присутній підозрюваний, захисники, прокурор та головуючий суддя Маслов В. В.

Суд надав стороні обвинувачення можливість викласти свою позицію щодо відповідного клопотання. Прокурор обґрунтував її, зазначивши наявність чотирьох ризиків, які, на його думку, зберігаються навіть після зміни запобіжного заходу підозрюваному. Серед цих ризиків були: можливість ухилення підозрюваного від ор-

ганів досудового розслідування або суду; потенційний вплив на інших учасників кримінального провадження, зокрема на свідків; вчинення нового кримінального правопорушення; перешкоджання ходу кримінального провадження іншим способом. Крім того, прокурор зазначив, що підозрювані Філь С. В. та Залужний В. Б. мали обов'язок не обговорювати між собою обставини справи.

Надалі прокурор аргументував свою позицію, посиляючись на матеріали протоколу зняття інформації з телефону підозрюваного Залужного В. Б. Зокрема, за його словами, слідству вдалося отримати доступ до листування між підозрюваними Филем С. В., Залужним В. Б. та їхнім захисником, що свідчить про порушення встановлених обмежень, а також підтверджує існування зазначених ризиків. Докази у вигляді скріншотів цього листування були додані до матеріалів справи.

Крім того, прокурор звернув увагу на непослідовність позиції підозрюваного в виступах у суді, що на думку слідства може свідчити про перешкоджання в кримінальному провадженні.

З приводу цього захисники зазначили, що фактично вся позиція сторони обвинувачення ґрунтується на інформації, яка була отримана з переписки, зокрема і існування більшості ризиків для кримінального провадження. Сам же протокол сторона захисту розглядає як недопустимий доказ. Захисники наголошують, що на їхню думку даний доказ, який є ключовим для обвинувачення був отриманий з порушенням статей 86,87, 89 КПК. Більше того, невідомо чи був дозвіл на втручання в особисте спілкування підозрюваних та невідома дата такого дозволу, навіть якщо він існує. Також захисники звертають увагу суду на те, що сторона обвинувачення порушила право на захист, так як враховуючи, що слідство отримало доступ до переписки захисників з підозрюваними, то їм стали відомі ще не відкриті обставини справи, які були частиною стратегії сторони захисту. А сам факт того, що слідство досліджувало вищезазначену переписку є порушенням права на адвокатську таємницю, так як гарантії адвокатської діяльності забороняють втручання в особисте спілкування між клієнтом і захисником:

ЗУ “ Про адвокатуру та адвокатську діяльність”

Ст. 23, п. 9: забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом

Прокурор заявив, що, виходячи з інформації, отриманої з переписки між підозрюваними та їхнім адвокатом, слідство вважає адвоката співучасником злочину, оскільки він надавав підозрюваним поради щодо приховування інформації від суду. Також вважаємо за необхідне звернути увагу на наступну цитату прокурора стосовно гарантій адвокатської діяльності: «у спілкування адвоката з клієнтами не можна втручатись, але можна, якщо це містить ознаки злочинної діяльності». На запитання захисників, хто має оцінювати, чи щось містить ознаки злочинної діяльності, і як це можна визначити ще до початку втручання в особисте спілкування прокурор не відповів.

Аналізуючи дане судове засідання експерти моніторингової місії IAC ISHR хочуть звернути увагу на кілька моментів.

Стосовно права на захист та допустимості доказів. ЄСПЛ наполягає на тому, що для того, щоб визначити, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно також розглянути, чи були дотримані права захисту. Зокрема, необхідно з'ясувати, чи була заявнику надана можливість оскаржити докази та заперечити проти їх використання. З точки зору прав захисту, за статтею 6 можуть виникнути питання щодо того, чи були обвинувальні або виправдувальні докази використані таким чином, щоб забезпечити справедливий судовий розгляд; справедливий судовий розгляд передбачає повагу до змагальності та рівності сторін, тому будь-які недоліки, які могли зашкодити процесу збору доказів, можуть бути розглянуті за пунктом 1 статті 6. Для того, щоб визначити, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно з'ясувати, зокрема, чи була заявнику надана можливість оскаржити докази та заперечити проти їх використання в умовах, які забезпечували дотримання принципу змагальності та принципу рівності сторін обвинувачення і захисту. Для цілей цієї оцінки необхідно також брати до уваги питання, чи були належним чином розглянуті національними судами заперечення заявника щодо доказів, тобто чи був заявник дійсно

«почутий» і чи обґрунтовували судді свої рішення відповідною та адекватною аргументацією. У зв'язку з цим слід мати на увазі, що, хоча суди не зобов'язані надавати детальну відповідь на кожен наведений аргумент, з рішення має бути зрозуміло, що основні питання справи були розглянуті (*Affaire Severin v. Roumanie* п. 69, 72–74). Враховуючи, що захист підняв ряд важливих питань з приводу оприлюдненого доказу сторони обвинувачення, зокрема і те, що фактично в матеріалах справи немає ухвали, яка б ратифікувала слідчу дію в результаті якої був отриманий доказ (як зазначив прокурор дана ухвала має гриф “таємно”, а тому станом на зараз її неможливо дослідити, суддя поділяє думку сторони захисту щодо витребування такої ухвали), втручання слідства в приватне спілкування між підозрюваними та адвокатом може порушувати право на захист та право на зайняття адвокатською діяльністю, суд все одно долучив вищезазначений доказ, і назвав заперечення сторони захисту “передчасними” та повідомив захисникам, що надаватиме оцінку заперечення захисту та доказу долученого слідством у нарадчій кімнаті.

Експерти моніторингової місії ІАС ISHR зазначають, що у випадку, якщо суд ігнорування заперечення сторони захисту та не надасть їм належної оцінки, як це спостерігалось на цьому засіданні, це може свідчити про порушення принципу справедливого судового розгляду, гарантованого статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. Така позиція суду може поставити під сумнів дотримання принципу рівності сторін (*equality of arms*), оскільки в практиці ЄСПЛ неодноразово підкреслювалось, що обидві сторони повинні мати реальну можливість представляти свої аргументи та докази на рівних умовах. Неналежний розгляд судом заперечень сторони захисту може призвести до порушення цього фундаментального принципу, що ставить під загрозу справедливість усього судового процесу.

Стосовно заяв сторони захисту про порушення права на захист, хочемо зазначити, що внаслідок доступу слідства до приватного спілкування, необмеженому числу осіб сторони обвинувачення стало відомо про правову позицію сторони захисту та

їхню подальшу стратегію, це як зазначають захисники змушує їх повністю змінювати правову позицію і ставить їх у невідне становище відносно до сторони обвинувачення. Фактично даний доказ слідства, а також подальше його долучення судом, суттєво впливає на можливість підозрюваного належним чином організувати свій захист. Також варто враховувати і сумніви стосовно допустимості вищезазначеного доказу, які висловила сторона захисту. ЄСПЛ повторює, що «принцип змагальності та принцип рівності сторін тісно пов'язані між собою і є основними компонентами концепції «справедливого судового розгляду» у значенні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають «справедливого балансу» між сторонами..» (*Coventry v. The United Kingdom*, п. 77). «Стаття 6 § 3 (b) Конвенції має на увазі, що основний захист від імені обвинуваченого / підозрюваного може включати все, що є «необхідним» для підготовки основного судового розгляду. Обвинувачений/підозрюваний повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо здатності викладати всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції та таким чином вплинути на результат провадження» (*Kikabidze v. Georgia*, п. 43). Наведені обставини, зокрема сумніви щодо допустимості доказів, відсутність належної аргументації судом заперечень сторони захисту та характер отриманих слідством матеріалів, що містять важливі деталі стратегії захисту, можуть викликати питання щодо дотримання судом права на захист, гарантованого статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. Подальше ігнорування таких аспектів судом ризикує спричинити порушення права на ефективний захист та справедливий процес.

Порушення презумпції невинуватості. Під час заперечень сторони захисту, а також при висловленні позиції, що втручання слідства в приватне спілкування між підозрюваними та їх адвокатом може становити порушення адвокатської таємниці й права на здійснення адвокатської діяльності, прокурор у відкритому судовому засіданні заявив, що розглядає адвоката як співучасника злочину, фактично передчасно визнавши його винним у вчиненні кримінально караного діяння. З огляду на

те, що засідання відбувалося у відкритому форматі, з трансляцією в режимі “наживо” та присутністю вільних слухачів, така заява могла вплинути на формування суспільної думки щодо винуватості адвоката. У цьому контексті слід підкреслити, що презумпція невинуватості, закріплена у пункті 2 статті 6 Європейської конвенції з прав людини, є невід’ємною складовою права на справедливий судовий розгляд. Європейський суд неодноразово зазначав, що будь-які офіційні заяви, які передбачають попереднє встановлення вини особи без належного судового рішення, можуть порушувати цю гарантію.

Презумпція невинуватості буде порушена, якщо судові рішення або заява посадової особи щодо особи, обвинуваченої, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, відображає думку про її винуватість до того, як її вину буде доведено в законному порядку. Достатньо, навіть за відсутності будь-якого формального висновку, щоб існували певні підстави вважати, що суд або посадова особа вважає обвинуваченого винним (Nadir Yildirim and others v. Türkiye, п. 66). Стаття 6 § 2 забороняє заяви державних службовців про незавершені кримінальні розслідування, які заохочують громадськість вважати підозрюваного винним і упереджують оцінку фактів компетентним судовим органом (Ismoilov and Others v. Russia, п. 161). ЄСПЛ підкреслює важливість вибору слів державними службовцями у своїх заявах до того, як особу було притягнуто до суду та визнано винуватою у вчиненні злочину (Daktaras v. Lithuania, п. 41; Arrigo and Vella v. Malta; Хужин and others v. Russia, п. 94). Тим гостріше ця ситуація тим, що прокурор дозволив собі так висловитись у сторону адвоката, який немає ні статусу підозрюваного, а ні статусу обвинуваченого. Отже дана ситуація може свідчити про порушення прокурором принципу презумпції невинуватості, а також завідомо упереджене ставлення стосовно учасників провадження.

Стосовно порушення адвокатської таємниці. Хочемо ще раз наголосити, що: «Дослідження стороною обвинувачення приватного листування між адвокатом та його клієнтом може мати серйозні наслідки з огляду на прецедентне право Європейського суду з прав людини. Таке втручання

здатне порушити право на захист, яке є ключовим елементом права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. ЄСПЛ послідовно підкреслює, що кореспонденція між адвокатом і його клієнтом, незалежно від її змісту або мети, користується підвищеним рівнем захисту відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Affaire Ekinci Et Akalin V. Turquie, п. 47). Захист цього привілейованого спілкування пояснюється тим, що адвокати виконують критично важливу роль у забезпеченні права на справедливий судовий процес, і вони не можуть ефективно виконувати свої функції, якщо не можуть гарантувати своїм клієнтам конфіденційність спілкування. Як зазначив ЄСПЛ у справі Michaud V. France (п. 118), без цієї гарантії фундаментальні права обвинувачених можуть бути поставлені під загрозу, що порушує основи демократичного суспільства“ (див. детальніше Моніторинг судового процесу Филя С. В. та Залужного В. Б. (від 1 жовтня 2024)). Варто також ще раз звернути увагу на висловлювання прокурора в даному судовому засіданні: «у спілкування адвоката з клієнтами не можна втручатись, але можна, якщо це містить ознаку злочинної діяльності». На думку експертів моніторингової місії ІАС ІШР вищезазначена цитата та підхід сторони обвинувачення до трактування засад гарантування адвокатської діяльності може в подальшому стати дуже небезпечним прецедентом. А дії слідства мають ознаки порушення гарантованих Європейської конвенцією прав, зокрема права на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8 ЄКПЛ). Тим серйозніша ця ситуація тим, що фактично є ознаки втручання в приватне спілкування між адвокатом та клієнтом. Як стало відомо спостерігачам ІАС ІШР сторона захисту вже звернулась в відповідні органи за фактом даного порушення.

З приводу ризиків для кримінального провадження. Обґрунтування ризику переховування стороною обвинувачення доводила на основі того, що Залужний В. Б. підозрюється у вчиненні важкого злочину. З цього приводу хочемо зазначити, що ЄСПЛ наголошує, що хоча суворість покарання що загрожує є важливим еле-

ментом в оцінці ризику втечі або вчинення нового злочину, необхідність продовження позбавлення волі не може оцінюватися з суто абстрактної точки зору. Вона повинна розглядатися з урахуванням низки інших відповідних факторів, які можуть або підтвердити існування небезпеки втечі та вчинення нового злочину, або зробити її настільки незначною, що вона не може виправдати тримання під вартою до суду (Aleksandr Makarov v. Russia, п. 124). Враховуючи те, що слідство не надало ніяких інших доказів, які б підтверджували наявність цього ризику, а за 4 роки кримінального провадження підозрюваний з'являвся на всі судові засідання та не переховувався, то виникають сумніви стосовно актуальності такого ризику у даному кримінальному провадженні.

Подальший розгляд клопотання прокурора про звернення застави в дохід держави та зміну запобіжного заходу відносно Залужного В.Б буде продовжуватись наступного засідання.

Враховуючи все вищезазначене, експерти моніторингової місії IAC ISHR вважають що в даному провадженні можливі ознаки порушень принципу рівності сторін, права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ) та презумпції невинуватості (п. 2 ст. 6 ЄКПЛ).

Моніторинг судового процесу Філя Сергія Вікторовича (від 4 листопада 2024)

4 листопада 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбувся розгляд клопотань сторони захисту та обвинувачення у кримінальному провадженні № 5202300000000459 від 06.09.2023 щодо зміни запобіжного заходу відносно Філя С. В. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). На засіданні був присутній підозрюваний, захисники, прокурор та головуючий суддя Маслов В. В.

Аналізуючи події даного засідання, спостерігачі IAC ISHR звернули увагу на низку обставин:

По-перше, захисники повідомили суд про звернення до комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ щодо порушення гарантій їхньої діяльності. Вони зазначили, що більшість доказів обвинувачення базуються на матеріалах, отриманих внаслідок доступу слідства до приватної переписки підозрюваних та їхнього адвоката. У зв'язку з цим Шевченківський районний суд вже виніс ухвалу про внесення відповідних відомостей до ЄРДР, а комітет НААУ розгляне це питання 5 листопада 2024 року.

Адвокати наголосили, що прокурор досі не представив суду ухвалу, яка б санкціонувала таке втручання, хоча головуючий суддя погодився з необхідністю її оприлюднення. На думку захисників, усі матеріали, отримані через таке втручання, є недопустимими доказами та не підлягають дослідженню.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR наголошують на тому, що відповідно до ст. 258 КПК ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді. А факт доступу слідства до приватної переписки порушує адвокатську таємницю, оскільки гарантії адвокатської діяльності забороняють втручання у спілкування між адвокатом і клієнтом (ст. 23, п. 9 ЗУ “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”).

Незважаючи на спільність позиції головуючого судді та захисників, прокурор все ще не додав до матеріалів справу дану ухвалу, що породжує об'єктивні сумніви у законності такої НСРД і допустимості всіх отриманих на її підставі доказів. Враховуючи те, що досудове розслідування завершується менше ніж за три тижні, прокурору все одно доведеться відкрити дану ухвалу на наступних стадіях, і затримка у даному питанні лише породжує додаткові складнощі для процесу.

ЄСПЛ з цього приводу чітко зазначає, що відповідно до статті 8 ЄКПЛ листування між адвокатом та його клієнтом, незалежно від його мети (включаючи суто професійне листування), користується привілейованим статусом щодо його конфіденційності. ЄСПЛ також зазначив, що “надає особливої ваги ризику порушення професійної таємниці адвокатів, оскільки вона є основою довірчих відносин між адво-

катами та їхніми клієнтами і може мати наслідки для належного здійснення правосуддя”. Крім того як зазначив ЄСПЛ у справі *Michaud V. France* (п. 118), без цієї гарантії фундаментальні права обвинувачених можуть бути поставлені під загрозу, що порушує основи демократичного суспільства.

Стосовно сумнівів у допустимості доказів експерти моніторингової місії ІАС ІШР повторно зауважують, що у даному процесі слід звернутися до доктрини «плодів отруєного дерева». Відповідно до цієї доктрини, якщо джерело доказів є недопустимим, усі докази, отримані на його основі, також є недопустимими. Доктрина передбачає оцінку не лише кожного доказу окремо, а й всього ланцюга доказів, де один впливає з іншого. Важливим критерієм її застосування є обґрунтоване припущення, що відповідна інформація не була б отримана без незаконно здобутих даних.

Як зазначає ЄСПЛ, питання, на яке необхідно відповісти, полягає в тому, чи було провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, справедливим. Це передбачає вивчення “незаконності”, про яку йдеться, і, якщо йдеться про порушення іншого права, передбаченого Конвенцією, характер виявленого порушення (*Khan V. The United Kingdom* п. 34).

Також вважаємо за необхідне звернути увагу на одне з висловлювань прокурора в даному судовому засіданні: “захисники використовують гарантії адвокатської діяльності з метою організувати спілкування між підозрюваними, тим самим порушуючи покладені процесуальні обов’язки”. На думку експертів ІАС ІШР таке висловлювання прокурора жодним чином не може корелюватись з справжнім духом та ідеями гарантій адвокатської діяльності, які в тому числі гарантують адвокату та його клієнту право на конфіденційне спілкування.

По-друге, прокурор навів перелік ризиків, які, на його думку, обґрунтовують застосування тримання під вартою без права застави: ризик переховування, впливу на учасників провадження та свідків, перешкоджання кримінальному провадженню, а також ризик вчинення нового правопорушення. Однак усі ці обґрунтування ґрунтуються переважно на матеріалах, отриманих шляхом втручання в приватне спілкування підозрюваного з адвокатом, а наведені

ризиків мають характер шаблонних конструкцій. Захисники також зазначили, що підозрюваний завжди дотримувався покладених на нього обов’язків та з’являвся на всі засідання.

Зважаючи на прецедентну практику ЄСПЛ, експерти моніторингової місії наголошують на тому, що використання стандартного шаблону, а також абстрактних і стереотипних повторень низки підстав для тримання під вартою без наведення конкретних фактів, що стосуються підстав справи підозрюваного свідчить про порушення п. 3 ст. 5 ЄКПЛ (*Sardar Babayev v. Azerbaijan*, п. 50). Існування таких ризиків має бути належним чином встановлено, а аргументація органів влади щодо цього не може бути абстрактною, загальною або стереотипною (*Affaire Karaca v. Türkiye* п. 139). На думку експертів ІАС ІШР те, що такий суворий захід як тримання під вартою без права внесення застави слідство обґрунтовує виключно і лише на обставинах отриманих слідством з переписки, сам факт втручання в яку ще не зрозуміло чи законно виправданий.

По-третє, захисники звернули увагу, що досудове розслідування триває вже кілька місяців, однак не додано нових матеріалів або обставин, які б підтверджували вину підозрюваного. Таким чином, ситуація в провадженні залишається незмінною. досудового розслідування ситуація в кримінальному провадженні залишається незмінною. ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що навіть якщо підстави для тримання особи під вартою є “відповідними” та “достатніми”, важливо щоб національні суди з’ясовували, чи проявили компетентні національні органи “особливу старанність” при здійсненні провадження. Виправдання будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки він є коротким, має бути переконливо продемонстроване органами влади (*Radonjić and Romić v. Serbia*, п. 69–70). Враховуючи якість обґрунтування ризиків стороною обвинувачення, поточні результати досудового розслідування, а також відсутність підкріплення інформації надійними фактами, спостерігачі ІАС ІШР не можуть вважати таке розслідування однозначно ефективним, особливо в контексті зміни запобіжного заходу на більш суворий.

По-четверте, сторона захисту подала клопотання про витребування документів і матеріалів справи, що знаходяться в обвинувачення, вважаючи їх критично важливими для обґрунтування підозри. Захист наголосив, що ці матеріали можуть містити як докази вини, так і свідчення на користь невинуватості підозрюваного. Водночас обвинувачення мало доступ до них, тоді як захисту неодноразово відмовляли в ознайомленні. Суд відхилив клопотання, вирішивши досліджувати лише наявні в нього матеріали справи.

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що право на справедливий судовий розгляд також передбачає право на доступ до матеріалів справи. Суд вже встановив, що необмежений доступ до матеріалів справи та необмежене використання будь-яких нотаток, включаючи, за необхідності, можливість отримання копій відповідних документів, є важливими гарантіями справедливого судового розгляду. Відсутність такого доступу, за оцінкою ЄСПЛ, свідчить на користь висновку про порушення принципу рівності сторін. Повага до прав захисту вимагає, щоб обмеження доступу обвинуваченого або його адвоката до судових матеріалів не перешкоджало наданню доказів обвинуваченому до початку судового розгляду і наданню обвинуваченому (підозрюваному) можливості прокоментувати їх через свого адвоката в усних заявах. Більше того, обвинувачений (підозрюваний) повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості викласти всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції і, таким чином, вплинути на результат провадження. При оцінці того, чи мала особа достатній час для підготовки свого захисту, особливу увагу слід приділяти характеру провадження, а також складності справи та стадії провадження (Kikabidze v. Georgia п. 42–43). У рішенні по справі Rook V. German ЄСПЛ також наголосив, що обвинуваченому (підозрюваному) повинен бути наданий необмежений доступ до матеріалів справи. Питання достатності часу і засобів, що надаються, має оцінюватися у світлі обставин кожної конкретної справи (п. 57).

Крім того, ЄСПЛ повторює, що принцип змагальності та принцип рівності

сторін, які тісно пов'язані між собою, є основоположними складовими поняття “справедливий судовий розгляд” у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають “справедливого балансу” між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно невігідне становище порівняно з її опонентом або опонентами (Đurić v. Serbia, п. 69, 71).

Враховуючи те, що стороні захисту неодноразово відмовляли в доступі до матеріалів справи, які можуть мати важливе значення та містити відомості про невинуватість підозрюваного, у моніторинговій місії ІАС ІШР, як об'єктивного спостерігача, виникають сумніви в дотриманні судом як права на захист, так і рівності сторін судового процесу.

По-п'яте, прокурор неодноразово заявляв, що захисники підозрюваного є співучасниками злочину, оскільки приховують матеріали від суду, а також що вони вплинули на ключового свідка, змусивши його змінити свої покази через приватну переписку. Такі твердження, озвучені прокурором публічно, викликають у спостерігачів ІАС ІШР серйозні сумніви щодо дотримання презумпції невинуватості, адже прокурор фактично вважає захисників підозрюваними у злочині. Важливо зазначити, що цю позицію прокурора підхопили ЗМІ, опублікувавши на різних платформах статті з відповідними висновками.

У цьому контексті варто підкреслити, що презумпція невинуватості, гарантована пунктом 2 статті 6 Європейської конвенції з прав людини, є основоположною частиною права на справедливий судовий розгляд. ЄСПЛ неодноразово наголошував, що офіційні заяви, які можуть натякати на визнання вини особи до судового рішення, порушують цю гарантію.

Презумпція невинуватості буде порушена, якщо судове рішення або заява посадової особи щодо особи, обвинуваченої, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, відображає думку про її винуватість до того, як її вину буде доведено в законному порядку. Достатньо, навіть за відсутності будь-якого формального висновку, щоб існували певні підстави вважати, що суд або посадова особа вважає

обвинуваченого винним (Nadir Yildirim and others v. Türkiye, п. 66). Стаття 6 § 2 забороняє заяви державних службовців про незавершені кримінальні розслідування, які заохочують громадськість вважати підозрюваного винним і упереджують оцінку фактів компетентним судовим органом (Ismoilov and Others v. Russia, п. 161). Тим більше у експертів моніторингової місії ІАС ІШР викликають занепокоєність такі висловлювання посадових осіб стосовно адвокатів, яким не оголошено навіть підозру. Дані дії мають характер ототожнення адвокатів з клієнтами і є недопустимими у правовому суспільстві.

По-шосте, в минулому засіданні захисники просили сил викликати ще раз ключового свідка для з'ясування обставин, які мають вирішальну роль для обґрунтування підозри, суд не задовольнив клопотання, повідомивши, що надасть оцінку клопотанню в нарадчій кімнаті. Прокурор, у свою чергу, стверджував, що адвокати тиснуть на свідка, змушуючи його змінювати покази, що робить повторний допит недоцільним. Під час поточного засідання захисники звернули увагу на безпідставність таких звинувачень і попросили суд переглянути відеозаписи минулих засідань, де обґрунтовується необхідність допиту свідка. Суд дане клопотання задовольнив. Захисники звернули увагу суду на слова свідка про тиск на нього з боку органів слідства, та висловлювання детектива під час допиту в його сторону: “Ой не на той путь ти встав”, “Чи все добре в тебе з пам'яттю?”, “Чи давно ти проходив ВЛК?”. Суд не надав видиму оцінку даним обставинам, а на думку прокурора дані відеозаписи є лише ще одним підтвердженням версії про умисну зміну показів свідком. Стосовно цього експерти моніторингової місії ІАС ІШР наголошують, що ЄКПЛ гарантує підозрюваному допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

ЄСПЛ у своїй практиці зазначає, що підпункт “d” пункту 3 статті 6 Конвенції не вимагає присутності та допиту кожного свідка з боку обвинуваченого; скоріше, основною метою цього положення (на що вказують слова “на тих самих умовах”)

є забезпечення повної “рівності сторін” у справі, що розглядається (Škoberne v. Slovenia п. 99). Тобто, як стороні захисту, так і стороні обвинувачення повинна бути надана однакова, рівна можливість у допиті свідків. Тим гостріше постає питання, коли воно стосується ключового свідка по справі, і його свідчення мають вирішальне значення для обґрунтування підозри та обрання більш суворого запобіжного заходу. Також цікавим є той момент, що по суті, слідство вважає даного свідка дискредитованим, проте все ще будує на основі його свідчень значну частину своєї позиції.

Вислухавши доводи сторін, та обґрунтування сторони захисту, суд ухвалив задовольнити клопотання прокурора частково, та взяти підозрюваного Філя С. В. під варту негайно в залі суду з можливістю внесення застави у розмірі 10 мільйонів гривень.

Підсумовуючи, експерти моніторингової місії ІАС ІШР вбачають у даному кримінальному провадженні наявність ознак порушення права на справедливий суд, гарантованого ЄКПЛ. Матеріали та докази долучені слідством самі по собі викликають об'єктивні сумніви в їх законності і ставлять під сумнів обґрунтованість підозри. В даній ситуації звертаємо увагу на п. 2 статті 6 ЄКПЛ, в частині “in dubio pro reo”, згідно з яким при оцінюванні доказів усі сумніви щодо вини особи тлумачаться на користь її невинуватості. Це підтверджується позицією ЄСПЛ у справі “Kolompar v. Serbia”, в якій ЄСПЛ визнав порушення права на справедливий суд через те, що не було дотримано дві основні вимоги кримінального правосуддя: (i) обвинувачення повинно довести вину підсудного поза розумним сумнівом; і (ii) принцип in dubio pro reo, який вимагає, щоб перевага в будь-яких сумнівах щодо достовірності доказів надавалася підсудному, а не обвинуваченню (п. 16). Схожу позицію ЄСПЛ займає і в справі “Telfner v. Austria”, де зазначає, що національні суди не повинні виходити з упередженої думки про те, що обвинувачений вчинив інкриміноване йому правопорушення; тягар доведення лежить на стороні обвинувачення, і будь-які сумніви повинні бути на користь обвинуваченого (п. 15).

З огляду на всі наявні суперечності в даному кримінальному провадженні, ви-

никають сумніви і в загальний справедливості процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ). В той же час, ЄСПЛ наголошує на тому, що саме перед обличчям найтяжчих покарань повага до права на справедливий судовий розгляд повинна бути забезпечена в максимально можливій мірі демократичним суспільством (Orhan Şahin v. Türkiye п. 50).

Додатково. Спостерігачі ІАС ІШР звертають увагу, що останнє засідання по цій справі відбулось 8 жовтня, і подальший розгляд судового процесу було перенесено на 4 листопада на прохання прокурора, який мав іти у відпустку, а потім і судді Маслова В. В. Підозрюваний продовжував знаходитись під запобіжним заходом у вигляді застави весь цей час, продовжував виконувати покладені на нього обов'язки, не намагався переховуватись від слідства, чи вчинити інше кримінальне правопорушення, або іншим чином завадити здійсненню кримінального провадження, і в час визначений судом прибув на наступне за розкладом судові засідання. Що підтверджується відсутністю інших відомостей від сторони обвинувачення. Саме тому нагальність зміни запобіжного заходу на більш суворий у вигляді тримання під вартою, як просила сторона обвинувачення, або ж негайного взяття під варту у залі суду викликає серйозне занепокоєння щодо упередженості суду.

Зважаючи на все вищезазначене, експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають, що в даному судовому процесі є ознаки порушення права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), рівності сторін судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), презумпції невинуватості (п. 2 ст. 6 ЄКПЛ), обґрунтованості досудового тримання під вартою (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ), права на повагу приватного життя (ст. 8 ЄКПЛ), справедливості судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ). Справу рекомендовано до подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 6 листопада 2024)

6 листопада 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання кримінальному провадженні № 52023000000000459 відносно Залужного В. Б. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбаче-

них ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). Основним предметом розгляду судового засідання було клопотання прокурора про звернення застави в дохід держави та зміну запобіжного заходу Залужному В. Б. На засіданні був присутній підозрюваний, захисники (один з них у режимі відеоконференції), прокурор та головуючий суддя Маслов В. В.

Суд продовжив розгляд клопотання прокурора про зміну запобіжного заходу відносно підозрюваного.

Аналізуючи події даного засідання, спостерігачі моніторингової місії ІАС ІШР звернули увагу на низку обставин:

Втручання в приватне спілкування та порушення гарантій адвокатської діяльності. На початку судового засідання захисники звернули увагу суду, що вважають дії слідства в рамках проведеної стосовно підозрюваного НСРД прямим порушенням його прав, та порушенням гарантій адвокатської діяльності. Зокрема, вони нагадали суду, що органи розслідування вилучили телефон підозрюваного Залужного В. Б. та в порядку проведення НСРД отримали доступ до його приватного спілкування з його захисником у месенджері. Виявивши, що це переписка з адвокатом, органи слідства не припинили її подальше дослідження. Внаслідок цього вони долучили до матеріалів справи низку документів та інших відомостей з цієї переписки, трактуючи їх як доказову базу провадження. На думку захисників такі дії слідства потрібно розглядати виключно як порушення прав підозрюваного Залужного В. Б. на конфіденційне спілкування з адвокатом, а всі докази, отримані слідством у результаті таких дій, варто оцінювати як недопустимі. Прокурор, у свою чергу, заявив про обґрунтованість втручання, вказавши, що переписка підозрюваного з адвокатом свідчить про порушення процесуальних обов'язків підозрюваним та про можливе вчинення захисником кримінального правопорушення.

Захисники також наголосили, що звернулись в відповідні органи, стосовно вчиненого порушення слідством, зокрема, Шев-

ченківський районний суд м. Києва виніс ухвалу про внесення інформації щодо злочину до ЄРДР. А на засіданні від 05.11.2024 Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ дав оцінку цій ситуації як “кричуще порушення” та буде в подальшому звертатись до уповноважених органів стосовно порушення гарантій адвокатської діяльності.

З приводу цього хочемо сказати, що відповідно до ст. 258 КПК:

Загальні положення про втручання у приватне спілкування

Ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді.

Оскільки прокурор не надав ухвали, яка б легітимізувала і обґрунтувала таке втручання у приватне спілкування між захисником і підозрюваним без порушення їхніх прав, твердження прокурора про виправданість цих дій, на думку експертів моніторингової місії ІАС ІШР, не може вважатися об’єктивно обґрунтованим та достатнім. На даний момент втручання має ознаки порушення прав адвоката та підозрюваного. Також хочемо додати, що відповідно до ЗУ “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”:

Ст. 23, п. 9: забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом.

ЄСПЛ з цього приводу наголошує, що адвокатура займає центральну роль у здійсненні правосуддя та підтримці верховенства права. Свобода адвокатів здійснювати свою професійну діяльність без надмірних перешкод є невід’ємною складовою демократичного суспільства та необхідною передумовою ефективного застосування положень Конвенції, зокрема гарантій справедливого судового розгляду та права на особисту безпеку. Таким чином, переслідування або утиски представників юридичної професії завдають удару по самій суті системи Конвенції. Крім того, листування з адвокатами, незалежно від того, чи стосується воно запланованого або незавершеного провадження, чи має загальний характер, в принципі є привілейованим згідно зі статтею 8 Конвенції. Її рутинна перевірка, особливо особами або органами влади, які можуть мати безпосередній інтерес до предмета, що міститься в ній, не відповідає принципам конфіденційності

та професійної таємниці, що стосуються відносин між адвокатом та його клієнтом (Amazli V. Azerbaijan, п. 35–36).

Цікавою є також позиція ЄСПЛ у справі “Castravet V. Moldova” п. 52–55, де ЄСПЛ зазначив, що важливо також оцінювати, чи могли б у стороннього об’єктивного спостерігача виникнути сумніви в порушенні конфіденційності спілкування між адвокатом і його клієнтом, що безумовно є порушенням відповідно до ст. 8 ЄКПЛ: “Суд також розгляне питання про те, чи міг би об’єктивний, неупереджений та поінформований спостерігач побоюватися перехоплення розмов між адвокатом та клієнтом або підслуховування...Занепокоєння і протесту з боку Асоціації адвокатів, на думку ЄСПЛ, було б достатньо, щоб викликати сумнів у об’єктивного спостерігача в дотриманні конфіденційності”.

З огляду на обставини справи, зокрема спосіб проведення НСРД, спостерігачі ІАС ІШР зазначають, що сторона обвинувачення не заперечувала проти обвинувачень у порушенні конфіденційності спілкування між адвокатом та Залужним В. Б.

Стосовно сумнівів в допустимості доказів. Оскільки відповідна ухвала суду, яка б узаконила використання матеріалів НСРД як доказів, досі не отримана, такі дії слідства наразі повинні вважатися незаконними, а отримані докази — недопустимими. У даному випадку експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають за доцільне звернути увагу на доктрину “плодів отруєного дерева”, яка передбачає, що якщо джерело доказів є недопустимим, то й усі докази, отримані на його основі, також недопустимі. Доктрина передбачає оцінку всього ланцюга доказів, які пов’язані між собою, з урахуванням того, що відповідна інформація не могла б бути отримана без незаконно здобутих даних.

Як зазначає ЄСПЛ з цього приводу питання, на яке слід відповісти, полягає в тому, чи було провадження загалом, включно зі способом здобуття доказів, справедливим. Це вимагає аналізу наявної “незаконності” та, у випадку порушення іншого права, передбаченого Конвенцією, — визначення характеру цього порушення (Almaši V. Serbia. п. 100).

Завданням ЄСПЛ відповідно до статті 6 полягає в тому, щоб оцінити спра-

ведливість процедури в цілому, беручи до уваги природу та конкретні обставини справи, зокрема те, як докази були зібрані та використані, а також як було відреаговано на можливі заперечення щодо них, що включає вивчення “незаконності” в даному випадку і, коли йдеться про порушення іншого права, захищеного Конвенцією, характеру цього порушення. Щоб визначити, чи була процедура в цілому справедливою, слід також з’ясувати, чи були дотримані права захисту. Зокрема, слід з’ясувати, чи була надана заявнику можливість оскаржити докази та заперечити проти їх використання (Severin V. Roumanie п. 71–72).

Спостерігачі ІАС ІШР зазначають, що об’єктивна оцінка розгляду обставин справи, питання законності проведення НСРД та втручання в приватне спілкування клієнта з захисником тощо, не дозволяє зробити висновок щодо належного дотримання як українського законодавства, так і Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. А отже, побоювання сторони захисту щодо порушення її прав не виглядають як однозначно необґрунтовані.

Стосовно порушення права на захист. Захисники звернули увагу суду на те, що доступ сторони обвинувачення до приватного спілкування між підозрюваним і захисником спричинив розголошення правової позиції захисту, що в свою чергу змушує сторону захисту змінювати свою тактику і стратегію. Крім того, обставини, за яких слідчі, усвідомивши, що вивчають переписку між підозрюваним і його адвокатом, не припинили її дослідження, а суд, заслуговуючи надані матеріали, не ініціював перевірку законності таких дій і не вжив заходів щодо припинення дослідження доказів, отриманих у результаті таких дій, викликають занепокоєння експертів моніторингової місії ІАС ІШР щодо можливого порушення права на захист, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

ЄСПЛ зазначає, що з огляду на права захисту можуть виникати питання стосовно дотримання вимог статті 6 Конвенції щодо того, чи були докази, що підтверджують або спростовують звинувачення, надані таким чином, щоб забезпечити справедливий судовий розгляд. Справедливий судовий розгляд передбачає не лише дотримання

принципу змагальності, але й забезпечення рівності сторін у процесі. Щоб визначити, чи була процедура в цілому справедливою, потрібно з’ясувати, зокрема, чи була заявнику надана можливість оскаржити докази та заперечити проти їх використання за умов, які гарантують дотримання принципу змагальності та рівності сторін між обвинуваченням і захистом. Для цієї оцінки також необхідно врахувати, чи були заперечення заявника щодо доказів належним чином розглянуті національними судами, тобто чи був заявник дійсно “почутий” і чи були рішення суддів обґрунтовані відповідною та належною мотивацією. У цьому зв’язку слід зазначити, що хоча суди не зобов’язані детально відповідати на кожен аргумент, з рішення має бути очевидно, що основні питання справи були розглянуті (Severin V. Roumanie п. 73–74).

Крім того, ЄСПЛ неодноразово в своїй практиці наголошував, що обвинувачений/підозрюваний повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості подати всі відповідні аргументи захисту до суду, таким чином впливаючи на результат розгляду справи (Udaltsov V. Russia п. 170).

Враховуючи обставини справи, зокрема те, що обставини правової позиції сторони захисту стали відомі необмеженому колу осіб, ми не можемо стверджувати, що право на захист було належним чином забезпечено. Крім того, суд не врахував та не спробував усунути сумніви щодо допустимості доказів, а також не вживав жодних заходів для врахування заперечень сторони захисту.

Стосовно ризиків у кримінальному провадженні. Аналізуючи обставини справи та обґрунтування ризиків, визначених прокурором для звернення застави у дохід держави та застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, слід відзначити, що насправді слідство наводить ідентичні ризики, які були визначені стосовно іншого підозрюваного в рамках цього кримінального провадження. Спостерігачі ІАС ІШР зауважують, що ці самі ризики та обставини раніше були визначені під час обрання більш м’якшого запобіжного заходу для підозрюваного, що викликає обґрунтовані сумніви щодо їх правомірності. Крім того, обґрунтування

ризиків прокурором переважно зводяться до стандартних шаблонних формулювань, без належного врахування специфіки їх застосування до конкретного підозрюваного, Залужного В. Б.

Експерти моніторингової місії ІАС ISHR наголошують, що ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово заявляв, що використання стандартного шаблону та абстрактних, стереотипних повторень низки підстав для тримання під вартою без наведення конкретних фактів, що стосуються справи підозрюваного, свідчить про порушення пункту 3 статті 5 ЄКПЛ (*Sardar Babayev v. Azerbaijan*, п. 50). Існування таких ризиків має бути чітко обґрунтованим, і аргументація органів влади не може бути абстрактною, загальною або шаблонною (*Karaca v. Türkiye*, п. 139). Враховуючи, що прокурор раніше просив більш м'який запобіжний захід, спираючись на ті самі ризики та обґрунтування, а зараз заявляє про необхідність застосування найсуворішого запобіжного заходу без додаткових обґрунтувань, виникають сумніви щодо обґрунтованості такого кроку з боку прокурора. Крім того, варто звернути увагу на те, що один із процесуальних обов'язків, покладених на підозрюваного, передбачає заборону на спілкування з іншим підозрюваним щодо обставин справи. Враховуючи те, що стосовно іншого підозрюваного 04.11.2024 вже було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, не зрозуміло, яким чином підозрювані можуть спілкуватись між собою, і чому дану обставину не було враховано при вирішенні питання щодо обрання запобіжного заходу Залужному В. Б.

Стосовно рівності сторін судового процесу та право на змагальний процес. У рамках даного судового засідання сторона захисту звернулась до суду з клопотанням викликати ключового свідка для усунення, на їхню думку, суперечностей щодо обґрунтованості підозри. Крім того, захисники звернули увагу на те, що слідство досі спирається на свідчення цього свідка, хоча вважає його покази дискредитованими та такими, що містять неправдиву інформацію. Також сторона захисту просила вилучити матеріали і документи, що мають важливе значення для обставин справи, і з якими обвинувачення мало можливість неоднора-

зово ознайомлюватись. В обох клопотаннях суд відмовив.

ЄСПЛ з приводу виклику свідків зазначає, що стаття 6 § 3(d) залишає за національними судами право оцінювати, чи доцільно викликати свідків. Проте основною метою, на що вказують слова “за однакових умов”, є повна “рівність сторін” у справі. Принцип рівності сторін передбачає, що заявнику повинна бути “надана розумна можливість представити свою справу” (*Štefančič v. Slovenia* п. 49–50).

Стосовно доступу до матеріалів справи у цьому контексті варто звернути увагу на позицію ЄСПЛ. Згідно з п. 1 ст. 6 Конвенції, принцип змагальності вимагає, щоб і обвинувачення, і захист мали можливість ознайомитися з доказами іншої сторони та прокоментувати їх. Пункт 3 (b) статті 6 гарантує обвинуваченому “достатній час та можливість для підготовки свого захисту”, а отже, передбачає, що основна діяльність захисту може охоплювати все, що є “необхідним” для підготовки до судового процесу, у тому числі ознайомлюватись з матеріалами справи (*Rook v. Germany* п. 56–58). Стосовно питання рівності сторін у судовому процесі прецедентна практика ЄСПЛ вказує на те, що кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її у невідповідне становище порівняно з опонентом. У цьому контексті важливе значення надається зовнішнім проявам, а також підвищеній чутливості до справедливого відправлення правосуддя (*Gaggl v. Austria*, п. 48).

Враховуючи обставини справи, експерти моніторингової місії ІАС ISHR не можуть однозначно погодитись з тим, що стороні захисту були надані такі ж самі процесуальні можливості як у сторони обвинувачення.

Стосовно ефективності проведення досудового розслідування. Як зазначають адвокати, за більш ніж 5 місяців досудового розслідування в матеріалах справи не змінилося жодних обставин, і не з'явилися нові факти, що могли б підтвердити вину підозрюваного та дозволити сформулювати обвинувальний акт. Цю тезу частково підтверджує і обґрунтування ризиків, визначених слідством, оскільки підстави для їх визначення залишаються незмінними з по-

чатку досудового розслідування.

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що навіть якщо підстави для тримання особи під вартою є “відповідними” та “достатніми”, Суд також повинен з’ясувати, чи проявили компетентні національні органи “особливу старанність” при здійсненні провадження. Виправдання будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки він є коротким, має бути переконливо продемонстроване органами влади (Radonjić and Romić v.Serbia, п. 69–70). Таким чином, враховуючи, що сумніви сторони захисту у ефективності досудового розслідування не виглядають однозначно необґрунтованими, клопотання щодо застосування більш жорсткого запобіжного заходу можна визначити як таке, що не відповідає духу Європейської конвенції та практиці ЄСПЛ.

Суд, заслухавши сторони, ухвалив задовольнити клопотання прокурора частково та призначити стосовно підозрюваного Залужного В. Б. запобіжний захід в вигляді тримання під вартою з можливістю внесення застави у розмірі 10 мільйонів гривень.

Зважаючи на все вищезазначене, експерти моніторингової місії ІАС ISHR вважають, що в даному судовому процесі є ознаки порушення права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), рівності сторін судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), обґрунтованості досудового тримання під вартою (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ), права на повагу приватного життя (ст. 8 ЄКПЛ), справедливості судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ). Справу рекомендовано до подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу Філя Сергія Вікторовича (від 19 листопада 2024)

19 листопада 2024 року в Апеляційній палаті Вищого антикорупційного суду в рамках кримінального провадження № 5202300000000459 відбувся розгляд апеляційної скарги сторони захисту на ухвалу Вищого антикорупційного суду від 06.11.2024 щодо зміни діючого запобіжного заходу на тримання під вартою з можливістю внесення застави в 10 мільйонів гривень відносно Філя С. В. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення

документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). На засіданні був присутній підозрюваний, захисники, прокурор та колегія суддів з Чорненькою Д. С., Панаїдом І. В. та головуючим Боднарем С. Б.

На початку судового засідання головуючий суддя оголосив, що сторонам буде надано сумарно 10 хвилин для обґрунтування своїх позицій. Прокурор не висловив заперечень, тоді як захисники зазначили, що таке обмеження суттєво порушує права сторони захисту на належне представлення своєї позиції. Захисники наголосили, що за такий короткий проміжок часу об’єктивно неможливо викласти всі релевантні аргументи, особливо з огляду на те, що у суді першої інстанції на це було витрачено близько 8 годин. У відповідь головуючий суддя зазначив, що в апеляційній інстанції застосовується “інший порядок”, і визначеного часу має бути достатньо.

Така ситуація викликає обґрунтовані сумніви щодо належного забезпечення сторони захисту можливості ефективно представити свою правову позицію та реалізувати право на захист, гарантоване статтею 6 Європейської конвенції з прав людини.

Експерти моніторингової місії ІАС ISHR зазначають, що стаття 6 § 3 (b) Конвенції гарантує обвинуваченому “достатній час і можливість для підготовки свого захисту”, а отже, передбачає, що діяльність по суті захисту від його імені може включати все, що є “необхідним” для підготовки основного судового розгляду. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості викласти всі відповідні аргументи захисту перед судом і, таким чином, вплинути на результат судового розгляду. Засоби, які повинні бути надані обвинуваченому, обмежуються тими, які допомагають або можуть допомогти йому у підготовці захисту (Lilian Erhan V. The Republic Of Moldova. п. 19). Крім того, варто додати, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, включає право сторін провадження подавати будь-які зауваження, які вони вважають такими, що стосуються їхньої справи. Оскільки метою Конвенції є

гарантування не теоретичних чи ілюзорних прав, а прав практичних та ефективних, це право може вважатися ефективним лише тоді, коли зауваження дійсно “почуті”, тобто належним чином розглянуті відповідним судом. Іншими словами, дія статті 6 полягає, серед іншого, в тому, що на суд покладається обов’язок провести належний розгляд подань, аргументів і доказів, наданих сторонами, без шкоди для оцінки їхньої доречності. Крім того, ЄСПЛ повторює, що принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов’язані між собою, є основоположними складовими поняття “справедливий судовий розгляд” у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають “справедливого балансу” між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно не вигідне становище порівняно з її опонентом або опонентами (*Đurić v. Serbia* п. 69, 71). З огляду на обставини судового засідання та процесуальну поведінку суду, з позиції об’єктивного спостерігача виникають обґрунтовані сумніви щодо того, чи були створені судом належні умови для ефективного представлення стороною захисту своєї правової позиції. Також незрозуміло, чи мав підозрюваний реальну можливість скористатися своїм правом на захист і вплинути на результати судового засідання.

Особливо викликає занепокоєння встановлене судом обмеження у 10 хвилин для представлення позицій усіх учасників процесу, включно з прокурором, двома захисниками та самим підозрюваним. Об’єктивно складно уявити, як за такий обмежений час можливо було належним чином викласти всі аргументи сторін.

Ця ситуація набуває особливого значення у контексті того, що апеляційна скарга стосується застосування найсуворішого запобіжного заходу в межах досудового розслідування. Встановлені обмеження можуть свідчити про недотримання гарантій права на справедливий суд, передбачених статтею 6 Європейської конвенції з прав людини, зокрема права на рівність сторін та забезпечення належної можливості для реалізації права на захист.

Сторона захисту, використавши наданий судом час, вказала, що ризики, пе-

релічені прокурором, є необґрунтованими, оскільки більшість із них залишаються незмінними порівняно з ризиками, визначеними на початковому етапі досудового розслідування, коли підозрюваному був призначений менш суворий запобіжний захід. Незважаючи на це, суд першої інстанції задовольнив клопотання прокурора про зміну запобіжного заходу на тримання під вартою.

У цьому контексті слід зазначити, що Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював неприпустимість використання стандартних шаблонів і абстрактних, стереотипних обґрунтувань для продовження або призначення тримання під вартою. Відсутність конкретних фактів, які б підтверджували існування зазначених ризиків у конкретній справі, може свідчити про порушення пункту 3 статті 5 Європейської конвенції з прав людини (*Avaz Zeynalov v. Azerbaijan* п. 61). Існування таких ризиків має бути належним чином встановлено, а аргументація органів влади щодо цього не може бути абстрактною, загальною або стереотипною (*Affaige Karaca v. Türkiye*, п. 139). Крім того, варто зазначити, що одним з елементів, необхідних для того, щоб тримання під вартою було законним у розумінні пункту 1 статті 5 ЄКПЛ, є відсутність свавілля. Позбавлення волі є настільки серйозним заходом, що воно є виправданим лише тоді, коли інші, менш суворі заходи були розглянуті і визнані недостатніми для захисту особистого чи суспільного інтересу, що вимагає тримання під вартою. Тому недостатньо, щоб позбавлення волі відповідало національному законодавству; воно також має бути необхідним за обставин справи (*Ambruszkiewicz v. Pologne*, п. 31).

З точки зору спостерігачів IAC ISHR, оцінка ризиків, визначених слідством, викликає обґрунтовані сумніви щодо їх відповідності конкретним обставинам справи та особі підозрюваного. Відсутні достатні ознаки того, що суд першої інстанції ретельно розглянув можливість застосування менш суворих запобіжних заходів, як це вимагається статтею 5 § 3 Європейської конвенції з прав людини.

Щодо тверджень слідства про порушення підозрюваним обов’язку не спілкуватися з іншим підозрюваним, варто

зазначити, що ці висновки ґрунтуються на матеріалах негласних слідчих (розшукових) дій, законність яких викликає сумніви. У судовому засіданні було вказано, що ухвала про проведення цих слідчих дій досі засекречена, а прокурор не зміг належним чином пояснити їхній механізм.

Відсутність прозорості щодо проведення НСРД і неможливість перевірки їхньої законності ставлять під сумнів допустимість отриманих доказів, що узгоджується з позицією ЄСПЛ, згідно з якою докази, отримані у спосіб, що викликає серйозні сумніви в їхній допустимості, можуть порушувати право на справедливий судовий розгляд.

Незважаючи на це, судову колегію задовольнили доводи прокурора, що може свідчити про відсутність належної оцінки доказів і забезпечення змагальності сторін, як це передбачено статтею 6 ЄКПЛ.

Для оцінки загальної справедливості процедури отримання доказів необхідно встановити, чи були дотримані процесуальні права сторони захисту. Зокрема, слід з'ясувати, чи мала сторона захисту реальну можливість оскаржити допустимість зібраних доказів та висловити заперечення проти їх використання (*Severin V. Roumanie* п. 71–72). Враховуючи те, що ВАКС і апеляційна палата, незважаючи на наявні об'єктивні сумніви щодо допустимості доказів, не вжили заходів для належного з'ясування обставин їх отримання та не здійснили достатньої оцінки обґрунтованості їх використання, виникають серйозні сумніви щодо дотримання принципу змагальності та забезпечення права на справедливий судовий розгляд. Більше того, відсутність у матеріалах справи ухвали, яка б підтверджувала законність отриманих доказів, фактично позбавляє сторону захисту можливості ефективно оскаржити їх допустимість і правомірність. Прийняття судом версії обвинувачення без належної критичної оцінки представлених доказів виглядає як формальний підхід до розгляду справи. Що може призвести до порушення стандартів, закріплених у статті 6 ЄКПЛ, і підірвати довіру до судової системи, ставлячи під сумнів її неупередженість і справедливість.

У подальшому суд фактично змусив захисника припинити свій виступ та пере-

дав слово іншим учасникам процесу. Таким чином сторона захисту мала щонайбільше 15–20 хвилин у рамках даного судового засідання для обґрунтування своєї позиції.

З огляду на обставини судового засідання та поведінку суду, виникають питання щодо того, чи була забезпечена належна можливість для сторони захисту повноцінно представити свою правову позицію. Хоча суд міг мати намір розглянути справу в розумні строки, забезпечення справедливого розгляду процесу не обмежується лише швидкістю, а включає в себе гарантії, які дають сторонам можливість повністю реалізувати свої процесуальні права. У цьому контексті виникають об'єктивні сумніви щодо можливості сторони захисту ефективно реалізувати своє право на захист.

ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово повторював, що неупередженість зазвичай означає відсутність упередження або упередженості, а її наявність або відсутність може бути перевірена різними способами. Згідно з усталеною практикою Суду, наявність безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 має визначатися відповідно до суб'єктивного критерію, який враховує особисте переконання та поведінку конкретного судді, тобто, чи мав суддя будь-які особисті упередження або упередженість у даній справі; а також відповідно до об'єктивного критерію, тобто шляхом з'ясування того, чи сам суд і, серед інших аспектів, його склад надавали достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів щодо його неупередженості (*Sacharuk v. Lithuania*, п. 101). У зв'язку з цим, з огляду на обставини, не можна повністю виключити можливість того, що організація судового процесу і позиція суду могли спричинити сумніви в їхній неупередженості.

Після заслуховування сторін суд ухвалив рішення відмовити в задоволенні апеляційної скарги, залишивши ухвалу суду першої інстанції без змін.

Зважаючи на все вищезазначене, експерти моніторингової місії ІАС ІШР вказують на можливі порушення низки прав, передбачених Європейською конвенцією з прав людини. Зокрема, можна говорити про ознаки порушення права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), рівності сторін у судовому процесі (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), обґрунтова-

ності тримання під вартою до ухвалення остаточного рішення (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ), права на повагу до приватного життя (ст. 8 ЄКПЛ) та принципу справедливості судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ). Враховуючи ці обставини, справу рекомендовано до подальшого моніторингу для детальнішого аналізу та оцінки дотримання міжнародних стандартів прав людини.

Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 19 листопада 2024)

19 листопада 2024 року в Апеляційній палаті Вищого антикорупційного суду у кримінальному провадженні № 5202300000000459 відбувся розгляд апеляційної скарги сторони захисту на ухвалу Вищого антикорупційного суду від 06.11.2024 щодо зміни діючого запобіжного заходу на тримання під вартою з можливістю внесення застави в 10 мільйонів гривень відносно Залужного В. Б. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). На засіданні був присутній підозрюваний, захисники, прокурор та колегія суддів з Чорненською Д. С., Панаїдом І. В. та головуючим Боднарем С. Б.

Під час моніторингу даного судового засідання спостерігачами ІАС ISHR було зафіксовано ряд обставин, які можуть свідчити про наявність порушення права на справедливий суд в контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ).

Стосовно сумнівів в допустимості доказів. Сторона захисту звернула увагу суду, що на їхню думку існують об'єктивні сумніви в допустимості доказів на яких ґрунтується підозра. Зокрема, як зазначають захисники, слідство під час проведення досудового розслідування отримало доступ до приватного спілкування підозрюваного та адвоката в порядку проведення НСРД. Матеріали, отримані в результаті цієї НСРД, стали основою в побудові підозри та обґрунтуванні ризиків для необхідності

застосування запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою. Тим не менш, варто звернути увагу, що в суді I інстанції сторона обвинувачення так і не долучила до матеріалів справи ухвалу, яка б дозволяла проведення даної НСРД. Крім того, як встановлено в КПК: “Ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді” (п. 1 ст. 258). Ці обставини породжують об'єктивні сумніви в допустимості доказів, наданих слідством, тим більше що саме ці докази є основою для позиції сторони обвинувачення. Враховуючи вищезазначене вважаємо за необхідне повторно звернути увагу на суть доктрини “плодів отруєного дерева” яка передбачає, що якщо джерело доказів є недопустимим, то й усі докази, отримані на його основі, також недопустимі. Доктрина передбачає оцінку всього ланцюга доказів, які пов'язані між собою, з урахуванням того, що відповідна інформація не могла б бути отримана без незаконно здобутих даних.

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що питання, на яке необхідно відповісти, полягає в тому, чи було провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, справедливим. Це передбачає вивчення “незаконності”, про яку йдеться, і, якщо йдеться про порушення іншого права, передбаченого Конвенцією, характер виявленого порушення. При визначенні того, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно також враховувати, чи були отримані права захисту. Зокрема, необхідно встановити, чи була заявнику надана можливість оскаржити достовірність доказів та заперечити проти їх використання. Крім того, необхідно брати до уваги якість доказів, в тому числі те, чи ставлять обставини, за яких вони були отримані, під сумнів їх надійності або точності. Хоча проблема справедливості не обов'язково виникає, коли отримані докази не підтверджуються іншими матеріалами, можна зазначити, що якщо докази є дуже вагомими і немає ризику їхньої ненадійності, потреба в підтверджуючих доказах відповідно слабшає. ЄСПЛ також повторює, що відповідно до його усталеної практики, яка відображає принцип, пов'язаний з належним здійсненням правосуддя, рішення судів і трибуналів повинні містити належне викладення мотивів, на яких вони ґрунтуються. Ступінь,

до якого застосовується цей обов'язок щодо мотивування, може відрізнитися залежно від характеру рішення і має визначатися у світлі обставин справи. Не вимагаючи детальної відповіді на кожен аргумент, висутий заявником, це зобов'язання передбачає, що сторони судового розгляду можуть розраховувати на отримання конкретної і чіткої відповіді на аргументи, які є вирішальними для результату цього розгляду. Крім того, у справах, пов'язаних із втручанням у права, гарантовані Конвенцією, ЄСПЛ прагне встановити, чи є причини, наведені в рішеннях національних судів, автоматичними або стереотипними. З огляду на принцип, згідно з яким Конвенція покликана гарантувати не теоретичні чи ілюзорні права, а права практичні та ефективні, право на справедливий судовий розгляд не може вважатися ефективним, якщо клопотання та зауваження сторін не будуть дійсно «почуті», тобто належним чином розглянуті судом. Досліджуючи справедливості кримінального провадження, ЄСПЛ також постановив, зокрема, що, ігноруючи конкретне, доречне та важливе зауваження обвинуваченого, національні суди не виконують своїх зобов'язань за пунктом 1 статті 6 Конвенції (Budak V. Turkey. п. 70–73).

Враховуючи вищезазначену практику ЄСПЛ варто зазначити, що суд I інстанції попри відсутність в матеріалах справи ухвали, яка дозволяла провести НСРД все одно долучив до матеріалів справи докази, отримані в результаті неї. Крім того, у рамках засідань в I інстанції сторона захисту неодноразово ставила під сумнів допустимість доказів та законність проведення НСРД, і суддя I інстанції погоджувався із слушністю доводів сторони захисту, стосовно необхідності долучення ухвали, яка обґрунтовувала та ратифікувала дану НСРД. Попри це суддя в I інстанції прийняв рішення про задоволення клопотання прокурора щодо зміни запобіжного заходу для підозрюваного. Також у рамках уже даного засідання в апеляційній інстанції, один з суддів колегії звернув увагу прокурора на те, що сторона захисту цілком об'єктивно ставить під сумнів допустимість доказів, наданих слідством, і що прокурор фактично «не може усунути сумніви щодо недопустимості доказів на яких обґрунтовується підозра, а всі сумніви щодо обґрун-

тованості підозри трактуються на користь сторони захисту». Прокурор у свою чергу додав, що раніше ухвала про НСРД була засекречена, і долучити до матеріалів справи її вдалось тільки зараз.

Враховуючи обставини справи, зокрема і те, що в суді I інстанції такої ухвали не було, то ми не можемо однозначно стверджувати, що доводи сторони захисту стосовно допустимості доказів є необґрунтованими, а прокурору вдалось усунути сумніви в допустимості доказів, які виникли в захисників та суддів колегії.

Стосовно сумнівів щодо підозри та винуватості особи, які тлумачаться на користь сторони захисту хочемо додати, що п. 2 статті 6 ЄКПЛ, в частині «in dubio pro reo», згідно з яким при оцінюванні доказів усі сумніви щодо вини особи тлумачаться на користь її невинуватості. Цікавою є позицією ЄСПЛ у справі «Kolompar v. Serbia», в якій ЄСПЛ визнав порушення права на справедливий суд через те, що не було дотримано дві основні вимоги кримінального правосуддя: (i) обвинувачення повинно довести вину підсудного поза розумним сумнівом; і (ii) принцип in dubio pro reo, який вимагає, щоб перевага в будь-яких сумнівах щодо достовірності доказів надавалася підсудному, а не обвинуваченню (п. 16). Схожу позицію ЄСПЛ займає і в справі «Telfner v. Austria», де зазначає, що національні суди не повинні виходити з упередженої думки про те, що обвинувачений вчинив інкриміноване йому правопорушення; тягар доведення лежить на стороні обвинувачення, і будь-які сумніви повинні бути на користь обвинуваченого (п. 15).

Стосовно втручання в приватне спілкування підозрюваного та його захисника. Як зазначила сторона захисту в результаті проведення НСРД слідство втрутилось в приватне спілкування між підозрюваним та адвокатом, що є заборонено як КПК, так і гарантіями адвокатської діяльності. Судді з колегії зазначили, що вони обізнані з законодавством, проте на їхню думку «слідство не могло закрити очі» на порушення підозрюваним покладених на нього обов'язків. Варто зауважити, що на підозрюваного Залужного В. Б. був покладений обов'язок не спілкуватись про обставини кримінального провадження з іншим підозрюваним в рамках цього провадження Фи-

лем С. В. Сторона обвинувачення вважає, що підозрювані порушили цей обов'язок, так як вони спілкувались в чаті, створеним їхнім захисником. Суд I інстанції погодився з цими доводами слідства, попри заборону на дослідження приватного спілкування між підозрюваним та захисником, встановлених законодавством.

З цього приводу варто зазначити, що відповідно до:

ст. 258 КПК:

1. Ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді.

...

5. Втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим заборонене.

ЗУ “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”

Ст. 23, п. 9: забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом.

Крім того, ми неодноразово звертали увагу, що адвокатура займає центральну роль у здійсненні правосуддя та підтримці верховенства права. Свобода адвокатів здійснювати свою професійну діяльність без надмірних перешкод є невід'ємною складовою демократичного суспільства та необхідною передумовою ефективного застосування положень Конвенції, зокрема гарантій справедливого судового розгляду та права на особисту безпеку. Таким чином, переслідування або утиски представників адвокатури завдають удару по самій суті системи Конвенції. Крім того, листування з адвокатами, незалежно від того, чи стосується воно запланованого або незавершеного провадження, чи має загальний характер, в принципі є привілейованим згідно зі статтею 8 Конвенції. Її рутинна перевірка, особливо особами або органами влади, які можуть мати безпосередній інтерес до предмета, що міститься в ній, не відповідає принципам конфіденційності та професійної таємниці, що стосуються відносин між адвокатом та його клієнтом (Amazli V. Azerbaijan, п. 35–36).

Незважаючи на положення національного законодавства України та стандарти, встановлені практикою Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), суд першої інстан-

ції не здійснив належного аналізу обставин, що можуть свідчити про порушення статті 8 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ). Більше того, у своєму рішенні суддя першої інстанції посилається на прецеденти процесуальної практики, які допускають втручання у конфіденційність спілкування підозрюваного із захисником.

Однак, за висновками експертів моніторингової місії ІАС ІШР, наведена судом практика не є релевантною до обставин цієї справи, оскільки в згаданих випадках втручання мало місце виключно щодо адвокатів, які самі були підозрюваними в межах кримінального провадження. У даному ж провадженні жодна офіційна підозра щодо захисників не висувалася.

Щодо тверджень суду про те, що «слідство не могло ігнорувати порушення підозрюваним покладених на нього обов'язків», зазначена позиція, на думку експертів, не може слугувати виправданням можливого порушення права на повагу до приватного і сімейного життя (стаття 8 ЄКПЛ). Навпаки, така аргументація створює небезпечний прецедент, який може сприяти подальшому порушенню права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статтею 6 ЄКПЛ.

Також експерти моніторингової місії ІАС ІШР повторно наголошують, що ЄСПЛ “надає особливої ваги ризику порушення професійної таємниці адвокатів, оскільки вона є основою довірчих відносин між адвокатами та їхніми клієнтами і може мати наслідки для належного здійснення правосуддя”. Крім того як зазначив ЄСПЛ у справі *Michaud V. France* (п. 118), без цієї гарантії фундаментальні права обвинувачених можуть бути поставлені під загрозу, що порушує основи демократичного суспільства.

Стосовно непомірності застави. Суд першої інстанції встановив можливість внесення підозрюваним застави у розмірі 10 мільйонів гривень для зміни запобіжного заходу з тримання під вартою. Захисники під час судового засідання висловили позицію, що зазначений розмір застави є надмірним для підозрюваного. Вони наголосили, що суд не здійснив належного аналізу його майнового стану та без обґрунтованих підстав підвищив суму застави з 900 тисяч до 10 мільйонів гривень. При цьому майно

підозрюваного перебуває під арештом.

Аналізуючи рішення суду першої інстанції, слід звернути увагу на те, що обґрунтування встановленої суми застави базується на припущеннях щодо «прихованих статків підозрюваного», які, однак, не були підтверджені жодними доказами або конкретними аргументами в судовому рішенні.

Експерти моніторингової місії ІАС ISHR вважають, що за обставин цієї справи важко стверджувати, що суд належним чином визначив розмір застави, що фактично зробило застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою безальтернативним.

Відповідно до частини 4 статті 182 Кримінального процесуального кодексу України, суд зобов'язаний визначати розмір застави з урахуванням таких факторів:

- обставин вчиненого кримінального правопорушення;
- майнового та сімейного стану особи;
- інших відомостей про підозрюваного та ризиків, передбачених статтею 177 КПК України.

Закон також прямо зазначає, що розмір застави має забезпечувати належне виконання підозрюваним чи обвинуваченим покладених на нього обов'язків та не може бути явно непомірним для особи.

Суд повинен ретельно враховувати всі вищезазначені обставини та призначати заставу, яка б з одного боку стримувала особу від порушення обов'язків, а з іншого — залишалася доступною для виконання. У ситуації, коли умови застави є явно нереалістичними для виконання, запобіжний захід у вигляді тримання під вартою фактично стає безальтернативним. Це може розцінюватися як порушення частини 3 статті 5 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ).

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що гарантія, передбачена пунктом 3 статті 5 Конвенції, покликана забезпечити не відшкодування збитків, а, зокрема, явку обвинуваченого на слухання. Тому її розмір повинен оцінюватися, головним чином, «з огляду на особу обвинуваченого, його майно та його стосунки з особами, які мають надати гарантію, іншими словами, на ступінь впевненості в тому, що перспектива втрати гарантії або позову проти гарантів

у разі його неявки на судовий розгляд буде достатнім стримуючим фактором для того, щоб розвіяти будь-яке бажання обвинуваченого втекти». Крім того, сума застави повинна бути належним чином обґрунтована в ухвалі про призначення застави (Mangouras V. Spain (28.09.2010). п. 78,80).

Варто додати, що у справі «Vojilov v. Bulgaria» (п. 60) ЄСПЛ дійшов висновку про те, що органи влади мають підходити до визначення розміру застави з такою ж ретельністю, як і до прийняття рішення про необхідність продовження строку тримання особи під вартою.

Враховуючи обставини справи, ми не можемо погодитись з тим, що суд у своєму рішенні належним чином аргументував визначений розмір застави, а доводи сторони захисту про непомірність такої застави є очевидно необґрунтованими. Крім того варто зауважити, що протягом здійснення всього кримінального провадження підозрюваний демонстрував належну процесуальну поведінку стосовно відвідування засідань.

Також слід звернути увагу на поведінку суддівської колегії під час розгляду справи. У ході обґрунтування своєї позиції стороною захисту суд неодноразово перебував адвоката, вказуючи на нібито повторення аргументів, а згодом змусив захисника припинити виступ і сісти. Один із членів колегії зазначив, що, на її думку, адвокат навмисно затулює виступ, додавши, що: «схоже, тривалість виступу прямо впливає на розмір гонорару захисника».

У цьому контексті варто нагадати, що відповідно до статей 1 та 8 Кодексу суддівської етики: «Суддя як носій судової влади повинен бути прикладом неухильного дотримання принципу верховенства права, вимог закону та суддівської присяги. Під час здійснення правосуддя у межах і порядку, визначених законом, суддя зобов'язаний виявляти тактовність, ввічливість, витримку та повагу до учасників судового процесу і інших осіб».

Подібна поведінка суддівської колегії може бути кваліфікована як порушення засад суддівської етики, що негативно впливає на авторитет судової влади та підриває довіру до правосуддя.

Крім того, ЄСПЛ зазначає, що стаття 6 § 3 (b) Конвенції має на увазі, що основний

захист від імені обвинуваченого може включати все, що є “необхідним” для підготовки основного судового розгляду. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо здатності викладати всі відповідні аргументи захисту перед судом та таким чином вплинути на результат провадження (Kikabidze v. Georgia, п. 43). Більше того, ЄСПЛ у рішенні по справі Khachapuridze and Khachidze v. Georgia постановив, що для належного відправлення правосуддя важливо дотримуватись гідності, порядку та пристойності в залі суду як ознак судового провадження. Ігнорування стандартів належної поведінки не може і не повинно допускатися (п. 135).

Враховуючи вищезазначене, ми не можемо однозначно стверджувати, що суд при здійсненні правосуддя в рамках даного судового процесу належним чином дотримувався приписів Кодексу суддівської етики та належним чином забезпечив гарантії передбачені ЄКПЛ для учасників судового процесу.

Суд заслухавши сторони ухвалив відмовити в задоволенні апеляційної скарги та залишити ухвалу Вищого антикорупційного суду без змін.

Враховуючи все вищезазначене, експерти моніторингової місії IAC ISHR вважають, що в даному судовому процесі є ознаки порушення права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), права на повагу до сімейного та приватного життя (ст. 8 ЄКПЛ), рівності сторін судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ) та загалом справедливості судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

Моніторинг судового процесу Филя Сергія Вікторовича (від 17 грудня 2024)

17 грудня 2024 року у приміщенні Вищого антикорупційного суду відбувся розгляд клопотання щодо зміни запобіжного заходу у кримінальному провадженні № 5202300000000459 від 06.09.2023 відносно Филя С. В. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених доку-

ментів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги).

Перед розглядом клопотання про зміну запобіжного заходу захисник заявила відвід прокурору, обґрунтовуючи його вчиненням стороною обвинувачення неправомірних дій направлених на втручання у діяльність захисників, зокрема, втручання у приватне спілкування між клієнтом та адвокатами на підставі чого вже внесені відомості до ЄРДР та здійснюється досудове розслідування. На думку адвоката ці обставини обумовлюють обґрунтовані сумніви в неупередженості прокурора.

Слідчий суддя відмовив у задоволенні заяви про відвід прокурора.

Як вже зазначали експерти моніторингової місії IAC ISHR (див. звіт від 04.11.2024 по справі Филя С. В.) задля уникнення порушення норм національного законодавства та ЄКПЛ будь-яке втручання у приватне спілкування повинно ґрунтуватися на законі, переслідувати законну мету та бути необхідним у демократичному суспільстві як того вимагає ч. 2 ст. 8 ЄКПЛ.

Разом з тим, до втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом ставляться більш суворі вимоги, зокрема, у справі Sargava v. Estonia, п.п.88–89, ЄСПЛ зазначив, що таке втручання має відбуватися з дотриманням конкретних процесуальних гарантій. Оскільки життєво важливо забезпечувати суворі рамки для таких заходів, так як адвокати займають важливу роль у відправленні правосуддя.

Позиція захисту з-приводу можливої упередженості прокурора викликає занепокоєння, оскільки значення неупередженого досудового розслідування є важливим в контексті ст. 6 ЄКПЛ.

В обґрунтування клопотання про зміну запобіжного заходу (відносно Филя С. В. був обраний запобіжний захід у виді тримання під вартою з можливістю внесення застави у розмірі 10 мільйонів гривень) сторона захисту зазначила, що наразі кримінальне провадження перебуває на стадії 290 КПК України (відкриття матеріалів справи), а отже більшість ризиків перестали існувати, зокрема:

1) ризик впливу на свідків, оскільки майже всі свідки вже допитані органами слідства, крім того, головні свідки сторони обвинувачення є депутатами Мукачевської

міської ради, а, зі слів адвоката, їх підзахисний не має політичного впливу та між ним та свідками відсутня будь-яка майнова залежність;

2) ризик перешкоджанню кримінального провадження та ризик знищення доказів, оскільки стороною обвинувачення вже сформована доказова база та зібрані всі матеріали, щоб направляти обвинувальний акт в суд.

Окремо захист звернув увагу на відсутність ризику переховування від органів досудового розслідування, що підтверджується обізнаністю їх підзахисного про наявність кримінального провадження з 2023 року, та відсутністю з його сторони будь-яких кроків спрямованих на переховування. Разом з тим, адвокат зазначила, що підозрюваний з'являвся на всі виклики органів слідства та приймав участь у всіх процесуальних діях, що свідчить про його належну процесуальну поведінку.

Керуючись вищевикладеними обставинами сторона захисту клопотала про зміну запобіжного заходу на інший не пов'язаний з позбавленням свободи.

Прокурор заперечував проти задоволення клопотання на підставі того, що сторона захисту не послалася на жодну нову обставину окрім того, що досудове розслідування завершено.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР неодноразово наголошували, що основною метою ст. 5 ЄКПЛ є запобігання свавільному або необґрунтованому позбавленню волі. Тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, а отже прийняття рішення про його обрання або зміну не може ґрунтуватися на загальних та абстрактних аргументах (Voicenco v. Moldova, п. 142).

Разом з тим, згідно усталеної практики ЄСПЛ тягар доведення не повинен розподілятися таким чином, щоб на сторону захисту покладался обов'язок доводити наявність підстав для звільнення особи. Аналізуючи перебіг судового засідання, можна дійти висновку, що сторона захисту займала активну позицію доведення відсутності ризиків, в той час як сторона обвинувачення обмежилась формальними тезами щодо відсутності нових обставин.

Дана ситуація викликає занепокоєння, оскільки може свідчити про притаманність

даному кримінальному провадженню такої негативної тенденції як перекладення тягара доведення на сторону захисту, що прямо суперечить усталеній практиці ЄСПЛ та порушує принцип презумпції невинуватості. У справі *Telfner v. Austria*, п. 15 Суд наголосив на тому, що порушення презумпції невинуватості виникає, коли тягар доведення перекладається з обвинувачення на захист.

Поміж іншого адвокати звернули увагу суду на фактичну безальтернативність запобіжного заходу, оскільки обрана судом застава у розмірі 10 мільйонів гривень є завідомо непромірною для їх підзахисного. Захисник повідомила, що майновий стан Філя С. В. за останні 10 років не був співмірний з розміром застави.

Слідчий суддя частково задовольнив клопотання сторони захисту та зменшив розмір застави з 10 мільйонів до 9 мільйонів гривень. Суд не оголошував повний текст ухвали, тому спостерігачам ІАС ІШР не відомо, які фактори суддя брав до уваги, зменшуючи розмір застави на 1 мільйон гривень та чи зміг належним чином обґрунтувати саме такий розмір.

З огляду на це, вважаємо за необхідне наголосити на тому, що питання визначення розміру застави носить гострий характер в українському судочинстві, оскільки за сформованою практикою національних судів визначення розміру застави відбувається без врахування релевантних факторів та без належного обґрунтування. Як наслідок втрачається реальна мета обрання застави, яка полягає у забезпеченні балансу між правом особи на свободу та потребою держави гарантувати належну поведінку під час кримінального провадження. ЄСПЛ вже неодноразово наголошував на тому, що розмір застави має бути належним чином обґрунтовано у рішенні про звільнення під заставу, також має бути враховано матеріальне становище обвинуваченого (*Georgieva v. Bulgaria* п.п. 15, 30–31). Тим не менш, обвинувачені повинні сумлінно надавати достатню інформацію, яку можна перевірити за необхідності, про розмір застави, який буде співмірним (*Iwanczuk v. Poland*, п. 66).

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР вбачають за необхідне продовжити моніторинг даного кримінального провад-

ження для детальнішого аналізу та оцінки дотримання міжнародних стандартів прав людини.

Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 19 грудня 2024)

19 грудня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання у кримінальному провадженні № 5202300000000459 відносно Залужного В. Б. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). На засіданні був присутній підозрюваний (у режимі відеоконференції), захисники (один з них у режимі відеоконференції), прокурор та головуючий суддя Маслов В. В.

Основним предметом розгляду засідання було клопотання захисту про зміну запобіжного заходу.

На початку судового засідання адвокат заявила клопотання про відвід прокурора, мотивуючи це його можливою упередженістю та відсутністю об'єктивності. На думку захисту, прокурор своїми діями під час кримінального провадження порушив право на захист і принцип адвокатської таємниці, що призвело до втручання в конфіденційне спілкування між підозрюваним та його адвокатом. Крім того, як зазначила сторона захисту, факт порушення гарантій адвокатської діяльності був зафіксований Державним бюро розслідувань, у зв'язку з чим триває відповідне розслідування. Також Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ неодноразово висловлював занепокоєння щодо зазначеної ситуації.

Прокурор у свою чергу зазначив, що діяв у межах наданих йому повноважень та не вбачає підстав для свого відводу.

Під час перебування головуючого судді в нарадчій кімнаті для вирішення питання щодо відводу між адвокатом і прокурором відбулася неформальна розмова. Захисник нагадала прокурору, що під час одного з відкритих судових засідань він висловив

припущення щодо злочинної діяльності адвокатів та назвав їх співучасниками злочину, вчиненого спільно з підозрюваним. Прокурор підтвердив факт висловлення таких тверджень, але уточнив, що лише суд може визнати осіб винними або причетними до кримінально-караних діянь. За його словами, він використовував формулювання “може вчинили злочин”, яке, на його думку, не порушує прав адвокатів.

Після повернення з нарадчої кімнати головуючий суддя постановив відмовити у задоволенні клопотання про відвід прокурора.

Проаналізувавши вищезазначене, вважаємо за необхідне звернути увагу на наступне:

Стосовно адвокатської таємниці та права на захист. Експерти моніторингової місії ІАС ІШР неодноразово наголошували, що дослідження стороною обвинувачення приватного листування між адвокатом та його клієнтом може мати серйозні наслідки з огляду на прецедентне право Європейського суду з прав людини. Таке втручання здатне порушити право на захист, яке є ключовим елементом права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. ЄСПЛ послідовно підкреслює, що кореспонденція між адвокатом і його клієнтом, незалежно від її змісту або мети, користується підвищеним рівнем захисту відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (*Affaire Ekinci Et Akalin V. Turquie*, п. 47). Крім того, варто додати, що адвокатура займає центральну роль у здійсненні правосуддя та підтримці верховенства права. Свобода адвокатів здійснювати свою професійну діяльність без надмірних перешкод є невід'ємною складовою демократичного суспільства та необхідною передумовою ефективного застосування положень Конвенції, зокрема гарантій справедливо-го судового розгляду та права на особисту безпеку. Таким чином, переслідування або утиски представників юридичної професії завдають удару по самій суті системи Конвенції. Більше того, листування з адвокатами, незалежно від того, чи стосується воно запланованого або незавершеного провадження, чи має загальний характер, в принципі є привілейованим згідно зі статтею 8

Конвенції. Її рутинна перевірка, особливо особами або органами влади, які можуть мати безпосередній інтерес до предмета, що міститься в ній, не відповідає принципам конфіденційності та професійної таємниці, що стосуються відносин між адвокатом та його клієнтом (Amazli V. Azerbaijan, п. 35–36). Враховуючи обставини даного судового провадження, експерти моніторингової місії ІАС ІШР не вважають твердження адвокатів про порушення прокурором адвокатської таємниці шляхом втручання в приватне спілкування об'єктивно не-обґрунтованими.

Щодо порушення права на захист, сторона захисту зазначає, що внаслідок доступу слідства до приватного спілкування, яке стало відоме необмеженому колу осіб зі складу сторони обвинувачення, останні отримали інформацію про правову позицію та стратегію захисту. Це змусило сторону захисту повністю змінювати правову позицію і поставило підозрюваного у невігідне становище.

ЄСПЛ повторює, що “принцип змалальності та принцип рівності сторін тісно пов'язані між собою і є основними компонентами концепції “справедливого судового розгляду” у значенні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають “справедливого балансу” між сторонами..” (Coventry v. The United Kingdom, п. 77). Крім того, при визначенні того, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно враховувати, чи були дотримані права захисту. Зокрема, необхідно з'ясувати, чи була заявнику надана можливість оскаржити достовірність доказів та заперечувати проти їх використання. Досліджуючи справедливість кримінального провадження, ЄСПЛ також постановив, що ігноруючи конкретне, доречне та важливе зауваження обвинуваченого, національні суди не виконують своїх зобов'язань за пунктом 1 статті 6 Конвенції (Ayetullah Ay V. Turkey п. 125–127). Враховуючи те, що захисники неодноразово безуспішно звертали увагу суду на факт втручання стороною обвинувачення в приватне спілкування між підозрюваним та його захисником, а також на обґрунтування прокурором у ході судового розгляду такого втручання шляхом використання тез: “у спілкування адвоката з клієнтами не можна втручатись, але можна, якщо це

містить ознаки злочинної діяльності” (див. детальніше Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 8 жовтня 2024)), виникають об'єктивні сумніви стосовно дотримання права на захист у цій справі.

Стосовно презумпції невинуватості. У неформальній розмові з захисником прокурор визнав, що в попередніх судових засіданнях називав адвокатів підозрюваними у вчиненні злочинів, проте на його думку, теза стосовно адвокатів: “може вчинили злочин” не порушує їхніх прав. Експерти моніторингової місії ІАС ІШР висловлюють стурбованість такою позицією прокурора, оскільки, враховуючи, що судові засідання в цій справі проводились у відкритому форматі з прямими трансляціями і доступом для вільних слухачів, така заява могла вплинути на формування суспільної думки щодо винуватості адвоката. У цьому контексті слід наголосити, що презумпція невинуватості, яка закріплена в пункті 2 статті 6 Європейської конвенції з прав людини, є основним елементом права на справедливий судовий розгляд. Європейський суд неодноразово підкреслював, що будь-які офіційні заяви, які передбачають попереднє встановлення вини особи без належного судового рішення, можуть порушувати цю гарантію, зокрема, коли ці заяви зроблені уповноваженою посадовою особою держави.

ЄСПЛ наголошує на тому, що презумпція невинуватості буде порушена, якщо судові рішення або заява посадової особи щодо особи, обвинуваченої, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, відображає думку про її винуватість до того, як її вину буде доведено в законному порядку. Достатньо, навіть за відсутності будь-якого формального висновку, щоб існували певні підстави вважати, що суд або посадова особа вважає обвинуваченого винним (Nadir Yildirim and others v. Türkiye, п. 66). Стаття 6 § 2 забороняє заяви державних службовців про незавершені кримінальні розслідування, які заохочують громадськість вважати підозрюваного винним і упереджують оцінку фактів компетентним судовим органом (Ismoilov and Others v. Russia, п. 161). ЄСПЛ підкреслює важливість вибору слів державними службовцями у своїх заявах до того, як особу було притягнуто

до суду та визнано винуватою у вчиненні злочину (Daktaras v. Lithuania, п. 41; Arrigo and Vella v. Malta; Хужин and others v. Russia, п. 94). Ця ситуація є особливо проблемною, оскільки прокурор дозволив собі висловлювання на адресу адвоката, який не має статусу підозрюваного чи обвинуваченого. Таким чином, вказана поведінка прокурора може вказувати на порушення принципу презумпції невинуватості, а також на наявність упередженого ставлення з його боку до учасників провадження. Враховуючи вищезазначене, ми не можемо однозначно стверджувати, що заява захисника про упередженість прокурора була безпідставною.

Надалі суд надав можливість стороні захисту висловитись щодо суті клопотання. Захисник зазначила, що підозрюваний перебуває під вартою вже півтора місяці, і, на думку сторони захисту, з'явилися нові обставини, які свідчать про зменшення ризиків, на підставі яких застосовувався запобіжний захід. Захисники стверджують, що у сторони обвинувачення не було підстав вважати, що підозрюваний може переховуватися від слідства, оскільки він демонстрував належну процесуальну поведінку, зокрема, приходив як на судові засідання, так і на слідчі дії. Крім того, оскільки стадія досудового розслідування наближається до завершення, захисники вважають, що обвинувачення вже збрало всі необхідні докази для складання обвинувального акта, і тому підозрюваний не може знищити матеріали справи. Всі свідки сторони обвинувачення вже допитані, і, на думку захисників, серед них немає осіб, на яких підозрюваний міг би вплинути, оскільки більшість з них є посадовими особами.

Сторона захисту також звернула увагу на надмірну суму застави у 10 мільйонів гривень. Захисник підкреслив, що підозрюваний ніколи не мав таких доходів, що підтверджується матеріалами справи, а його банківські рахунки вже кілька місяців заблоковані. На думку захисника, фактичне тримання під вартою при такій заставі є безальтернативним. У свою чергу прокурор звернув увагу суду на те, що апеляційна інстанція вже розглядала ухвалу про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і залишила її без змін. Крім того, прокурор вважав, що сторона захисту не виклала конкретних обставин, які б свід-

чили про зменшення ризиків, пов'язаних з підозрюваним.

Суд, заслухавши сторони, вирішив частково задовольнити клопотання захисника про зміну запобіжного заходу: залишити підозрюваного під вартою та зменшити розмір застави з 10 мільйонів до 9 мільйонів гривень.

Стосовно ризиків ЄСПЛ неодноразово наголошував, що ризики невиконання підозрюваним (обвинуваченим) своїх процесуальних обов'язків з плином часу неухильно зменшуються. Крім того, використання стандартного шаблону, а також абстрактних і стереотипних повторень низки підстав для тримання під вартою, без наведення жодних конкретних фактів, які стосуються підстав справи підозрюваного, свідчить про порушення п. 3 ст. 5 ЄКПЛ (Sardar Babayev v. Azerbaijan, п. 50).

Також слід зазначити, що позбавлення волі є настільки серйозним заходом, що воно виправдане лише тоді, коли інші, менш суворі заходи були розглянуті й визнані недостатніми для захисту особистого чи суспільного інтересу, який вимагає тримання під вартою. Тому недостатньо, щоб позбавлення волі відповідало національному законодавству; воно також має бути необхідним за обставин справи (Ambruszkiewicz v. Poland, п. 31).

Щодо обґрунтованості застави. Експерти моніторингової місії ІАС ІШР підкреслюють, що розмір застави повинен забезпечувати виконання підозрюваним або обвинуваченим покладених обов'язків і не бути явно непомірним. Суд зобов'язаний враховувати всі обставини, визначаючи суму застави, яка, з одного боку, стримувала б порушення обов'язків, а з іншого — була б доступною для виконання. У ситуації, коли сума застави є надмірною, запобіжний захід у вигляді тримання під вартою фактично стає безальтернативним. Що може розцінюватися як порушення п. 3 ст. 5 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ).

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що гарантія, передбачена п. 3 ст. 5 Конвенції, має забезпечувати не відшкодування інкримінованих збитків, а, зокрема, явку обвинуваченого на слухання. Тому її розмір повинен оцінюватися, головним чином, “з огляду на особу обвинуваченого, його

майновий стан та його стосунки з особами, які надають гарантію, іншими словами — на ступінь впевненості в тому, що перспектива втрати гарантії або позову проти гарантів у разі неявки на суд буде достатнім стримуючим фактором для запобігання втечі обвинуваченого” (Mangouras v. Spain, пп. 78, 80). Крім того, розмір застави має бути належним чином обґрунтований в ухвалі про її призначення. У справі “Vojilov v. Bulgaria” (п. 60) ЄСПЛ дійшов висновку, що органи влади повинні підходити до визначення розміру застави з такою ж ретельністю, як і до прийняття рішення про необхідність продовження строку тримання під вартою.

Окремо слід зазначити, що суд, ухвалюючи рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з альтернативою внесення застави у 10 мільйонів гривень, обґрунтував розмір застави твердженням про наявність у підозрюваного “прихованих активів”. Однак, як зазначають спостерігачі ІАС ІШР, це твердження не було підтверджено жодними доказами. Такий підхід викликає об’єктивні сумніви щодо правомірності встановлення такого розміру застави. На думку експертів моніторингової місії ІАС ІШР, зменшення розміру застави з 10 до 9 мільйонів гривень, з огляду на надані матеріали про доходи підозрюваного, не є достатньо обґрунтованим і не відповідає вимогам справедливості, як це вимагається згідно з практикою ЄСПЛ.

Враховуючи все вищезазначене, експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають, що в даному судовому процесі є ознаки порушення права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), рівності сторін судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), презумпції невинуватості (п. 2 ст. 6 ЄКПЛ), обґрунтованості досудового тримання під вартою (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ).

Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 27 грудня 2024)

27 грудня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання у кримінальному провадженні № 5202300000000459 відносно Залужного В. Б. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–

4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). На засіданні був присутній підозрюваний, захисники, прокурор та головуючий суддя Маслов В. В.

Основним предметом розгляду було клопотання прокурора щодо продовження строків запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на 60 днів із можливістю внесення застави в 9 мільйонів гривень та покладенням додаткових процесуальних обов’язків на підозрюваного. За результатами розгляду, суд вирішив задовольнити клопотання прокурора частково: продовжити запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на 60 днів із можливістю внесення застави 9 мільйонів гривень, та не призначати додаткових процесуальних обов’язків щодо підозрюваного.

Під час моніторингу даного судового засідання спостерігачами ІАС ІШР було зафіксовано ряд обставин, які можуть свідчити про наявність порушення права на справедливий суд в контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі — ЄКПЛ).

По-перше, на початку засідання сторона захисту вчергове заявила про відвід прокурора, посилаючись на його упередженість. Адвокати зазначили, що в ході досудового розслідування обвинувачення отримало доступ до приватного спілкування підозрюваного з його адвокатом, що призвело до розкриття адвокатської таємниці. Захисники стверджують, що значна частина ризиків, на які посилається прокурор, обґрунтована інформацією, отриманою саме з цього конфіденційного спілкування. Прокурор заперечив наявність будь-яких порушень, стверджуючи, що діяв у межах своїх повноважень та відповідно до закону. Суд відхилив заяву про відвід прокурора, визнавши відсутність підстав для задоволення відповідного клопотання.

З огляду на викладене, виникають серйозні питання стосовно дотримання права на захист та принципу рівності сторін у судовому процесі. Адвокатська таємниця є фундаментальним елементом правового захисту, а її порушення створює ризик нерівності сторін у процесі, що супе-

речить статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово підкреслював, що адвокати повинні мати можливість вільно виконувати свої професійні обов'язки, зокрема підтримувати конфіденційність спілкування зі своїми клієнтами, без будь-якого необґрунтованого втручання з боку державних органів. Крім того, листування з адвокатами, незалежно від того, чи стосується воно запланованого або незавершеного провадження, чи має загальний характер, в принципі є привілейованим згідно зі статтею 8 Конвенції. Її рутинна перевірка, особливо особами або органами влади, які можуть мати безпосередній інтерес до предмета, що міститься в ній, не відповідає принципам конфіденційності та професійної таємниці, що стосуються відносин між адвокатом та його клієнтом (*Amazli v. Azerbaijan*, п. 35–36). Експерти моніторингової місії ІАС ІШР зауважують, що неправомірне втручання у конфіденційне листування не тільки підриває довіру між адвокатом і клієнтом, а й ставить під сумнів правомірність використання такої інформації в подальших процесуальних рішеннях. Більше того, відсутність мотивованої оцінки цих обставин з боку суду створює враження, що питання про дотримання адвокатської таємниці залишилося поза увагою, що, у свою чергу, може викликати обґрунтовані сумніви у справедливості судового розгляду.

Таким чином, твердження сторони захисту про порушення прав людини у вигляді втручання в конфіденційне спілкування не можуть бути визнані однозначно необґрунтованими. У цьому контексті експерти моніторингової місії ІАС ІШР звертають увагу, що це не вперше, коли у рамках цього кримінального провадження спостерігачі фіксують можливе порушення статті 8 Європейської конвенції про права людини. Окреме занепокоєння викликає реакція суду на доводи захисників, а точніше її відсутність. Суд систематично не надає оцінки доводам сторони захисту про можливе порушення прав людини у зв'язку з проведенням негласної слідчої (розшукової) дії. Такий підхід суду може породжувати сумніви у забезпеченні обвинуваченому права на справедливий судовий розгляд, що, у свою чергу, має серйозні наслідки для

довіри до правосуддя та дотримання принципу рівності сторін у процесі

По-друге, прокурор виклав перелік ризиків, які, на його думку, обґрунтовують необхідність застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з можливістю внесення застави щодо підозрюваного. Проте зміст цих ризиків та їх обґрунтування виявляється практично ідентичним тим, що були зазначені у попередньому клопотанні прокурора кількома місяцями раніше. Слідство стверджує, що ризики у кримінальному провадженні не змінилися, а залишаються актуальними.

Варто зауважити, що, попри твердження сторони обвинувачення про актуальність ризиків, сам прокурор у поточному клопотанні зменшив їх кількість порівняно з попереднім зверненням до суду. Це, у поєднанні з тим, що наведені обґрунтування мають ознаки стандартних або шаблонних конструкцій, викликає занепокоєння щодо можливого порушення статті 5 ЄКПЛ. Особливе значення це питання набуває у світлі того, що йдеться про застосування найсуворішого запобіжного заходу — тримання під вартою, навіть і з можливістю внесення застави. У цьому контексті Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що використання абстрактних і стереотипних повторень підстав для тримання під вартою без конкретизації фактів, які стосуються обставин конкретної справи, може свідчити про порушення пункту 3 статті 5 Конвенції (*Sardar Babayev v. Azerbaijan*, п. 50). Крім того, важливо додати, що чим довше триває досудове тримання під вартою, тим більше обґрунтувань потрібно для переконливої демонстрації передбачуваного ризику або ризиків у разі звільнення підозрюваного з-під варті (*Maassen v. the Netherlands* п. 62). Також, щоразу, коли суд виносить рішення щодо доцільності продовження досудового тримання під вартою, він зобов'язаний заново оцінити підстави для продовження такого запобіжного заходу. Якщо суд продовжує тримання під вартою, при цьому в обґрунтуванні кожен раз використовуючи однакові, та відверто шаблонні, формулювання, не демонструючи, що він насправді приділяє увагуплинові часу, вимоги та основна ідея п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не дотримуються (*Tiron v. Romania*, п. 39). Враховуючи обставини справи, ми не

можемо стверджувати, що прокурор належним чином обґрунтував наведені ризики, а суд заново повністю оцінив підстави для продовження такого запобіжного заходу.

По-третє, сторона захисту вказала, що в матеріалах справи відсутня ухвала суду, яка б надавала дозвіл на проведення слідством негласної слідчої (розшукової) дії. Зазначене втручання призвело до доступу слідства до приватного спілкування підозрюваного із його адвокатом, а отримані в результаті цієї дії матеріали стали основою для обґрунтування більшості ризиків, наведених прокурором у клопотанні про продовження строків запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. На думку захисників, відсутність зазначеної ухвали робить отримані докази незаконними, що вимагає їхнього вилучення з матеріалів справи, а саму ухвалу — витребувати для оцінки її відповідності законодавству.

Суд, однак, ухвалив відмовити у задоволенні клопотання про витребування ухвали, наголосивши, що оцінка доказів буде здійснюватися виключно на основі матеріалів, поданих сторонами самостійно.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR звертають увагу на те, що хоча стаття 6 ЄКПЛ гарантує право на справедливий судовий розгляд, вона не встановлює жодних правил щодо прийнятності доказів як таких, що, в першу чергу, є предметом регулювання національного законодавства. Суд зазначає, що існує різниця між допустимістю доказів та правами захисту щодо доказів, які фактично були подані до суду. Існує також відмінність між останнім (тобто чи були належним чином забезпечені права на захист щодо отриманих доказів) та подальшою оцінкою цих доказів судом після завершення провадження. З точки зору права на захист, питання за статтею 6 ЄКПЛ можуть, таким чином, виникати щодо того, чи були докази, надані на користь або проти обвинуваченого, представлені таким чином, щоб забезпечити справедливий судовий розгляд. При визначенні того, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно враховувати, чи були дотримані права захисту. Зокрема, необхідно з'ясувати, чи була заявнику надана можливість оскаржити достовірність доказів та заперечувати проти їх використання. Крім того, необхідно враховувати

якість доказів, у тому числі те, чи ставлять обставини, за яких вони були отримані, під сумнів їх достовірність або точність (Ayetullah Ay V. Turkey п. 125–126). З огляду на обставини цієї справи, виникають об'єктивні сумніви щодо того, чи мала сторона захисту реальну можливість належним чином оскаржити докази, отримані внаслідок втручання в приватне спілкування, які прокурор використав для обґрунтування ризиків. Це може свідчити про порушення статті 6 Конвенції у контексті забезпечення рівності сторін та права на справедливий розгляд.

По-четверте, сторона захисту звернула увагу суду на те, що розмір застави в 9 мільйонів гривень є фактично непропорційним для підозрюваного, враховуючи його фінансовий стан. Адвокати вказали, що річний дохід підозрюваного становить близько 240 тисяч гривень, а все його майно наразі перебуває під арештом. Захист також звернув увагу, що суд у попередній ухвалі обґрунтував таку суму застави наявністю у підозрюваного “прихованих активів”, однак не надав жодних конкретних доказів підтвердження цього твердження.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR наголошують, що непропорційно високий розмір застави, який особа не може сплатити, фактично дорівнює відмові у звільненні під заставу, що може свідчити про порушення принципу пропорційності у контексті статті 5 § 3 ЄКПЛ, яка гарантує, що тримання під вартою не повинно бути необґрунтовано тривалим, а підозрюваний має право на звільнення під заставу за умови надання адекватних гарантій. У своїй практиці ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що розмір застави повинен визначатися з урахуванням індивідуального становища особи, зокрема її фінансових можливостей. Окрім того, гарантія, передбачена пунктом 3 статті 5 Конвенції, покликана забезпечити невідшкодування збитків, а, зокрема, явку обвинуваченого на слухання. Крім того, сума застави повинна бути належним чином обґрунтована в ухвалі про призначення застави (Mangouras V. Spain (28.09.2010). п. 78,80). Враховуючи обставини справи, експерти моніторингової місії IAC ISHR не вважають сумніви сторони захисту щодо справедливості визначення розміру застави

явно необґрунтованими.

З огляду на це, експерти моніторингової місії ІАС ІSHR вважають за доцільне звернути увагу на можливі ризики недотримання стандартів права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), права на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8 ЄКПЛ), а також загальних гарантій справедливого судового розгляду (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

Моніторинг судового процесу Філя Сергія Вікторовича (від 27 грудня 2024)

27 грудня 2024 року у приміщенні Вищого антикорупційного суду відбувся розгляд клопотання прокурора щодо продовження строків запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у кримінальному провадженні № 5202300000000459 відносно Філя С. В. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). На засіданні був присутній підозрюваний, захисники, прокурор та головуючий суддя Маслов В. В.

На початку судового засідання сторона захисту заявила клопотання про відвід прокурора. Захисники зазначили, що, на їхню думку, прокурор умисно допустив порушення прав людини та гарантій, передбачених для здійснення адвокатської діяльності. Це, зокрема, стосувалося бездіяльності у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) у межах цього кримінального провадження. Крім того, захист висловив сумнів у неупередженості прокурора, вказуючи, що обвинувачення збирає докази без належного врахування можливих порушень прав людини. У відповідь прокурор категорично заперечив будь-які порушення та заявив, що всі його дії були здійснені виключно в межах наданих йому повноважень. Виходячи з наведених аргументів, суд ухвалив рішення відмовити у задоволенні клопотання сторони захисту про відвід прокурора, визнавши його необґрунтованим.

Після розгляду клопотання сторони захисту суд надав обвинуваченню час для

обґрунтування необхідності продовження строків тримання під вартою підозрюваного. Прокурор зазначив, що ризики, на які він посилається, залишаються актуальними та не зазнали змін. Зокрема, було наголошено, що досудове розслідування триває, оскільки учасники кримінального провадження продовжують ознайомлюватися з матеріалами справи. Сторона обвинувачення додатково підкреслила, що застосування більш м'яких запобіжних заходів, з урахуванням інформації, отриманої під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД), не буде достатнім для мінімізації ризиків потенційних порушень. На підставі викладеного прокурор наполіг на необхідності продовження строку дії запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою ще на 60 діб, залишаючи без змін розмір застави, що наразі складає 9 мільйонів гривень.

Сторона захисту звернула увагу суду на суттєве зменшення ризиків, зазначених у клопотанні сторони обвинувачення, а також на те, що деякі з них взагалі втратили свою актуальність. Зокрема, адвокати підкреслили, що ризик знищення чи спотворення речей, які можуть мати значення для досудового розслідування, взагалі не згадується у поточному клопотанні прокурора, на відміну від попереднього клопотання від 4 листопада 2024 року. Крім того, ризик перешкодження кримінальному провадженню іншим чином сам суд у попередній ухвалі оцінив як “малоймовірний”. Адвокати також наголосили, що обсяг ризиків, визначений слідством, не змінюється вже протягом пів року. У зв'язку з цим захист вважає, що наявні всі підстави для розгляду можливості застосування більш м'якого запобіжного заходу. Окремо захисники зауважили, що більшість ризиків, на які посилається сторона обвинувачення, ґрунтуються на інформації, отриманій у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД). Однак у матеріалах справи досі відсутні судові ухвали, які б підтверджували надання дозволу на проведення цих дій. У зв'язку з цим сторона захисту вважає за необхідне витребувати відповідну судову ухвалу для її належного дослідження судом. Спостерігачі ІАС ІSHR відзначають, що ситуація повністю повторює моніторинг судового процесу щодо За-

лужного Віталія Борисовича (див. звіт від 27 грудня 2024 року).

На думку прокурора, на даній стадії судового процесу відкриття матеріалів, що підтверджують дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, не є обов'язковим, оскільки, як зазначив прокурор, така інформація була доступна стороні захисту ще з 13 листопада 2024 року в порядку відкриття матеріалів досудового розслідування. Водночас сторона захисту наголосила на важливості того, щоб суд мав можливість дослідити цю ухвалу в порядку відкритого судового засідання для об'єктивної оцінки клопотання прокурора щодо продовження строків тримання під вартою.

Після заслуховування сторін суд ухвалив залишити без задоволення клопотання сторони захисту щодо витребування зазначеної ухвали, посилаючись на принцип змагальності та вказуючи, що суд оцінює лише ті матеріали, які були подані сторонами.

Сторона захисту звернула увагу суду на те, що порушення гарантій адвокатської діяльності при здійсненні НСРД було зафіксовано Державним бюро розслідувань, і відповідно триває розслідування з цього приводу. Захисники також наголосили на тому, що негласна слідча дія, проведена стороною обвинувачення, була здійснена з порушеннями прав людини та гарантій адвокатської діяльності, що суперечить вимогам КПК України. Зважаючи на ці обставини, сторона захисту подала клопотання про визнання протоколу НСРД недопустимим. Прокурор у свою чергу зазначив, що проведена негласна слідча дія здійснювалася на підставі ухвали суду, що свідчить про наявність відповідного судового контролю. Проте варто вчергове зазначити, що ухвала, на основі якої була здійснена НСРД, відсутня в матеріалах справи, що унеможлиблює її перевірку слідчим суддею. У підсумку суд ухвалив відмовити в задоволенні клопотання сторони захисту, але звернув увагу, що відповідні обставини будуть враховані під час нарадчої кімнати, де буде прийнято остаточне рішення.

У подальшому сторона захисту подала ще два клопотання: щодо допиту ключового свідка та щодо витребування додатків до клопотання про продовження запобіжного заходу для додаткового дослідження. Суд відмовив у задоволенні обох клопотань.

Завершуючи судові засідання, захисники наголосили, що встановлений розмір застави є непомірним, враховуючи доходи підозрюваного, а також що тримання під вартою негативно відображається на стані його здоров'я, що вимагає госпіталізації. У зв'язку з цим вони підкреслили, що такі обставини вимагають перегляду розміру застави. Суд частково задовольнив клопотання прокурора, ухваливши рішення про продовження строку тримання під вартою на 60 діб, з можливістю внесення застави в розмірі 9 мільйонів гривень, при цьому не накладаючи додаткових обов'язків на підозрюваного.

На підставі проведеного аналізу, експерти моніторингової місії ІАС ISHR вважають за необхідне акцентувати увагу на наступних аспектах, які, з огляду на прецедентну практику ЄСПЛ, можуть містити ознаки порушення права на справедливий суд в контексті статті 6 ЄКПЛ та статті 5 Конвенції.

Щодо ризиків. ЄСПЛ неодноразово зазначав, що зі спливом часу ризики зменшуються. Більше того, щоразу, коли суд виносить рішення щодо доцільності продовження досудового тримання під вартою, він зобов'язаний заново оцінити підстави для продовження такого запобіжного заходу. "Якщо суд продовжує тримання під вартою, при цьому в обґрунтуванні кожен раз використовує однакові, та відверто шаблонні, формулювання, не демонструючи, що він насправді приділяє увагуплинові часу, вимоги та основна ідея п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не дотримуються" (Tiron v. Romania, п. 39). А будь-яка система автоматичного досудового тримання під вартою сама по собі несумісна з пунктом 3 статті 5 Конвенції. Якщо закон передбачає презумпцію щодо підстав для досудового тримання під вартою, наявність конкретних фактів, що призводять до відступу від правила поваги до особистої свободи, все ж таки має бути переконливо доведена (Affaire Karaca v. Türkiye п. 145). Враховуючи те, суд фактично продовжує запобіжний захід у вигляді тримання під вартою із можливістю внесення значного розміру застави, при зменшеній кількості ризиків та при наявності інформації про погіршення стану здоров'я у підозрюваного, виникають об'єктивні сумніви стосовно того, що продовження тримання

під вартою не мало “автоматичний” характер.

Експерти моніторингової місії ІАС ІSHR також звертають увагу на необхідність більш ретельного вивчення інформації щодо стану здоров'я Филя С. В.

Щодо рівності сторін. ЄСПЛ наголошує, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, включає право сторін провадження подавати будь-які зауваження, які вони вважають такими, що стосуються їхньої справи. Оскільки метою Конвенції є гарантування не теоретичних чи ілюзорних прав, а прав практичних та ефективних, це право може вважатися ефективним лише тоді, коли зауваження дійсно “почуті”, тобто належним чином розглянуті відповідним судом. Іншими словами, дія статті 6 ЄКПЛ полягає, серед іншого, в тому, що на “суд” покладається обов'язок провести належний розгляд подань, аргументів і доказів, наданих сторонами, без шкоди для оцінки їхньої доречності. Крім того, принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов'язані між собою, є основоположними складовими поняття “справедливий судовий розгляд” у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають “справедливого балансу” між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно невігідне становище порівняно з її опонентом або опонентами (*Kikabidze v. Georgia*, п. 43, *Đurić v. Serbia* п. 69, 71). У тому числі це стосується і забезпечення повної “рівності сторін” у питанні допиту свідків (*Škoberne v. Slovenia*, п. 99). Беручи до уваги обставини, що склались протягом цього провадження, важко однозначно стверджувати, що забезпечення належного “балансу” між сторонами, як того вимагає Конвенція, було досягнуте в повному обсязі. Крім того, суд, відмовляючи у задоволенні всіх клопотань сторони захисту, здебільшого послався на принцип змагальності, який має на меті забезпечити рівні можливості для сторін у представленні своїх аргументів. Водночас виникають сумніви, чи було це рішення достатньо обґрунтованим і чи було належно враховано зауваження сторони захисту у контексті забезпечення справедливого та рівного розгляду справи.

Щодо обґрунтованості розміру застави.

Експерти моніторингової місії ІАС ІSHR вкотре звертають увагу на те, що гарантія, передбачена п. 3 ст. 5 Конвенції, має забезпечувати не відшкодування інкримінованих збитків, а, зокрема, явку обвинуваченого на слухання. Тому її розмір повинен оцінюватися, головним чином, “з огляду на особу обвинуваченого, його майновий стан та його стосунки з особами, які надають гарантію, іншими словами — на ступінь впевненості в тому, що перспектива втрати гарантії або позову проти гарантів у разі неявки на суд буде достатнім стримуючим фактором для запобігання втечі обвинуваченого” (*Mangouras v. Spain*, пп. 78, 80). Крім того, розмір застави має бути належним чином обґрунтований в ухвалі про її призначення. У справі “*Bojilov v. Bulgaria*” (п. 60) ЄСПЛ дійшов висновку, що органи влади повинні підходити до визначення розміру застави з такою ж ретельністю, як і до прийняття рішення про необхідність продовження строку тримання під вартою. Враховуючи обставини справи, експерти моніторингової місії ІАС ІSHR не можуть прийти до однозначного висновку, що суд належним чином оцінив майновий стан підозрюваного та обґрунтував розмір застави. У пункті 86 ухвали суду щодо продовження строку тримання під вартою підозрюваного Филя С. В. (від 27.12.24), що стосується обґрунтування розміру застави, суд зазначає, що розмір застави був визначений з урахуванням того, що він обвинувачується в отриманні неправомірної вигоди у розмірі 16 000 гривень (приблизно 370 євро). Проте, враховуючи ці обставини, суд вважає розмір застави у 9 мільйонів гривень (202 931 євро) правомірним і пропорційним. Додатково, суд обґрунтовує такий розмір застави тим, що підозрюваний, ймовірно, співпрацював з іншими особами, які в рамках цього кримінального провадження вже внесли заставу у великому розмірі, що в свою чергу може доводити можливість внесення застави у розмірі 9 млн. грн.

Експерти моніторингової місії ІАС ІSHR звертають увагу на те, що адвокати неодноразово скаржились спостерігачам ІАС ІSHR щодо визначення Вищим антикорупційним судом України розміру застав, які сторона захисту вважала непомірним. Враховуючи це, важливо відмітити той

факт, що суд в особі судді Маслова В. В. в своєму обґрунтуванні розміру застави майже повністю використовує формулювання з обґрунтування розміру застави щодо іншого підозрюваного в рамках даного кримінального провадження — Залужного В. Б., визначивши однаковий розмір застави при різному майновому стані [відповідно до тексту двох ухвал] та наявності проблем зі здоров'ям у Филя С. В., що викликає занепокоєння щодо повної та об'єктивної оцінки судом обставин при прийнятті рішення.

Щодо сумнівів у допустимості доказів отриманих у результаті проведення НСРД за відсутності відповідної ухвали слідчого судді.

Згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу України, втручання у приватне спілкування можливе виключно на підставі ухвали слідчого судді (п. 1 ст. 258 КПК України). У зв'язку з цим відсутність такої ухвали викликає обґрунтовані сумніви щодо допустимості наданих стороною обвинувачення доказів та справедливості рішень суду, ухвалених на їх підставі. В цьому контексті необхідно звернути увагу на принцип “плодів отруєного дерева”, згідно з яким, якщо джерело доказів є недопустимим, всі докази, отримані внаслідок цього джерела, також вважаються недопустимими. Застосування цієї доктрини передбачає всебічний аналіз ланцюга доказів, з урахуванням того, що відповідна інформація не могла бути отримана без використання незаконно здобутих даних.

ЄСПЛ наголошує, що основне питання полягає в тому, чи було провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, справедливим. Це вимагає оцінки характеру “незаконності” та дотримання прав захисту. Зокрема, необхідно з'ясувати, чи мав заявник можливість оскаржити достовірність доказів і заперечити проти їх використання, а також оцінити якість доказів, враховуючи обставини їх отримання. ЄСПЛ також підкреслює важливість обґрунтування судових рішень. Судові акти повинні містити мотивування, яке дає чітку відповідь на ключові аргументи сторін, зокрема у справах, що стосуються прав, гарантованих Конвенцією. Ігнорування важливих і суттєвих доводів сторони

захисту може призвести до висновку Європейського суду з прав людини про порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, як це було зазначено в рішенні у справі *Budak v. Turkey* (п. 70–73). У даній справі відсутність ухвали, якою було дозволено проведення негласних слідчих (розшукових) дій і окреслено їх межі, створює сумніви щодо допустимості доказів, отриманих з конфіденційної переписки адвоката з підозрюваним. Незважаючи на запевнення суду, наведені захисниками побоювання щодо порушення адвокатської таємниці, таємниці листування адвоката з підозрюваним, а також втручання в таємницю листування в цілому залишилися без належної оцінки, що викликає об'єктивні сумніви у тому, чи була сторона захисту дійсно “почута”.

Враховуючи все вищезазначене, експерти моніторингової місії ІАС ІШРР приходять до висновку про наявність ознак, які відповідно до прецедентної практики Європейського суду з прав людини можуть свідчити про порушення принципу рівності сторін судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), автоматичне продовження тримання під вартою (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ), права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ). У зв'язку з чим, справу рекомендовано до подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 3 січня 2025)

3 січня 2025 року в Апеляційній палаті Вищого антикорупційного суду у кримінальному провадженні № 52023000000000459 відбувся розгляд апеляційної скарги сторони захисту на ухвалу Вищого антикорупційного суду від 27.12.2024 щодо продовження строків запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з можливістю внесення застави в 9 мільйонів гривень відносно Залужного В. Б. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). На засіданні був присутній підозрюваний, захисник, прокурор та колегія суддів з Чорненькою Д. С., Панаїдом І. В. та головуючим

Боднарем С. Б.

На початку судового засідання суд надав можливість стороні захисту обґрунтувати свою апеляційну скаргу.

Зокрема, захисник звернула увагу, що:

з моменту, коли вперше було призначено запобіжний захід у вигляді тримання під вартою (06.11.2024), на думку сторони захисту, ризики суттєво змінилися, що свідчить про необхідність призначення більш м'якого запобіжного заходу;

з п'яти ризиків, які сторона обвинувачення визначила при першому обранні вищезазначеного запобіжного заходу (06.11.2024) наразі існують тільки три, так як ризик знищення, спотворення речей, які можуть мати значення для досудового розслідування сторона обвинувачення вже не зазначає, а ризик перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином сам же суд I інстанції в одній із своїх ухвал визнав "малоймовірним" для існування;

підозрюваний завжди демонстрував зразкову процесуальну поведінку та з'являлася на всі судові засідання та слідчі дії, навіть тоді, коли на нього не було накладено жодного запобіжного заходу.

Заслухавши доводи сторін суд вирішив відмовити в задоволенні апеляційної скарги сторони захисту та залишити ухвалу суду I інстанції без змін.

Варто зауважити, що сторона обвинувачення неодноразово наголошувала як у суді I інстанції, так і в апеляційній палаті, що визначені слідством ризики незмінні та продовжують існувати із плином часу та знаходженням підозрюваного під вартою. Тим не менш, при дослідженні ухвал суду I інстанції від 06.11.2024 (коли запобіжний захід у вигляді тримання під вартою було призначено вперше) та від 27.12.2024 (коли суд продовжив строки діючого запобіжного заходу), вважаємо за необхідне звернути увагу, що в порівнянні зі своїм першим клопотанням (від 06.11.2024) сторона обвинувачення уже в другому клопотанні (від 27.12.2024) не вказує про існування ризику знищення, спотворення речей, які можуть мати значення для досудового розслідування, а сам суд I інстанції в своїй ухвалі (від 27.12.2024) зазначає, що: "... доводи прокурора щодо існування ризику перешкоджання кримінального провадження іншим чином не є обґрунтованими...".

Тобто, аналізуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що обсяг ризиків з часом зменшився.

Крім того, ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що зі спливом часу, за умови здійснення належного досудового розслідування, ризики зменшуються. Більше того, при обґрунтуванні клопотання про продовження тримання під вартою, перелічуючи конкретні підстави (ризики) чому запобіжний захід необхідно продовжити, органи влади повинні навести обґрунтовані причини та пояснення, чому вони вважають ці підстави застосованими до справи заявника для того, щоб можливе порушення п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не набуло повторюваного характеру, а тримання під вартою не стало необґрунтованим (*Sardar Babayev v. Azerbaijan*, п. 50–51). Існування таких ризиків має бути належним чином встановлено, а аргументація органів влади щодо цього не може бути абстрактною, загальною або стереотипною (*Affaire Karaca v. Türkiye*, п. 139).

Також варто додати, що експерти ІАС ІШР проаналізували дві ухвали суду I інстанції: від 06.11.2024 та від 27.12.2024. Враховуючи обґрунтування суду I інстанції та сторони обвинувачення щодо необхідності призначення визначеного запобіжного заходу варто звернути увагу на наступні обставини:

щодо існування ризиків, визначених слідством для кримінального провадження суд посилається на ідентичні обставини та формулювання, які були визначені при першому призначенні такого запобіжного заходу;

обґрунтування всіх ризиків є абсолютно ідентичним (слово в слово) з обґрунтуванням ризиків, які були визначені стосовно іншого підозрюваного Філя С. В. у рамках даного кримінального провадження.

Заслухавши доводи сторін суд вирішив відмовити в задоволенні апеляційної скарги сторони захисту та залишити ухвалу суду I інстанції без змін. На момент оголошення судового рішення невідомо, як суд обґрунтував свою позицію.

Враховуючи вищезазначене, то виникають сумніви, що суд I інстанції належним чином оцінив необхідність застосування зазначеного запобіжного заходу та не використовував при цьому абстрактні та шаблонні формулювання. Враховуючи також,

що строки вищезазначеного запобіжного заходу були продовжені. Що стосується апеляційного розгляду, то ми не можемо однозначно стверджувати, що суд взяв до уваги сумніви щодо обґрунтованості ризиків, наведених захисником, так як не було видимої реакції від суддівської колегії.

Стосовно цього ЄСПЛ зазначає, що щоразу, коли суд виносить рішення щодо доцільності продовження досудового тримання під вартою, він зобов'язаний заново оцінити підстави для продовження такого запобіжного заходу. “Якщо суд продовжує тримання під вартою, при цьому в обґрунтуванні кожен раз використовуючи однакові, та відверто шаблонні, формулювання, не демонструючи, що він насправді приділяє увагуплинові часу, вимоги та основна ідея п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не дотримуються” (Tiron v. Romania, п. 39). Також варто додати, що пункт 3 статті 5 Конвенції не може розглядатися як такий, що дозволяє досудове тримання під вартою беззастережно, за умови, що воно триває не довше певного періоду. Чим довше триває досудове тримання під вартою, тим більше обґрунтувань потрібно для переконливої демонстрації передбачуваного ризику або ризиків у разі звільнення підозрюваного з-під варті (Maassen v. the Netherlands, п. 62).

Також варто додати, що сторона обвинувачення обґрунтовує існування більшості ризиків інформацією, яка була отримана внаслідок проведення НСРД, тим не менш, ухвали, яка б дозволяла проведення такої НСРД до матеріалів справи досі не долучено, що по суті є ще одним сумнівом в належності обґрунтування існуючих ризиків.

Стосовно даного судового засідання в апеляційній інстанції, то експерти ІАС ІШР не можуть зазначити, що колегія суддів надала належну оцінку цим обставинам.

Також захисник звернула увагу суду, що розмір застави в 9 мільйонів гривень, який визначений судом I інстанції є непомірним для підозрюваного, так як дохід підозрюваного у період з 2015 по 2023 роки становить близько 240 тисяч гривень (про що також зазначав суд I інстанції в ухвалях від 06.11.2024 та від 27.12.2024), а все його майно наразі перебуває під арештом. Захист також звернув увагу, що суд I інстанції обґрунтував таку суму застави наявністю у підозрюваного “прихованих активів”,

однак не надав жодних конкретних доказів на підтвердження цього твердження. Апеляційна колегія взяла вищезазначені обставини до відома. Суд попросив прокурора пояснити обґрунтування такого розміру застави.

Прокурор у свою чергу зазначив, що 240 тисяч гривень це дійсно сума офіційних доходів підозрюваного в період з 2015 по 2023 роки, крім того прокурор також додав, що під час обшуків, які були проведені в підозрюваного були знайдені 7.5 тисяч доларів США, а в 2020 році підозрюваний придбав авто вартістю щонайменше в 10 тисяч доларів США. Також прокурор додав, що є велика ймовірність існування прихованих активів в підозрюваного, проте це не підтверджено.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають, що за обставин цієї справи важко стверджувати, що в даному кримінальному провадженні належним чином визначено розмір застави, що фактично зробило застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою безальтернативним.

Відповідно до частини 4 статті 182 Кримінального процесуального кодексу України, суд зобов'язаний визначати розмір застави з урахуванням таких факторів:

- обставин вчиненого кримінального правопорушення;
- майнового та сімейного стану особи;
- інших відомостей про підозрюваного та ризиків, передбачених статтею 177 КПК України.

Закон також прямо зазначає, що розмір застави має забезпечувати належне виконання підозрюваним чи обвинуваченим покладених на нього обов'язків та не може бути явно непомірним для особи.

Суд повинен ретельно враховувати всі вищезазначені обставини та призначати заставу, яка б з одного боку стримувала особу від порушення обов'язків, а з іншого — залишалася доступною для виконання. У ситуації, коли умови застави є явно нереалістичними для виконання, запобіжний захід у вигляді тримання під вартою фактично стає безальтернативним. Це може розцінюватися як порушення частини 3 статті 5 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ).

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що

гарантія, передбачена пунктом 3 статті 5 Конвенції, покликана забезпечити не відшкодування збитків, а, зокрема, явку обвинуваченого на слухання. Тому її розмір повинен оцінюватися, головним чином, “з огляду на особу обвинуваченого, його майно та його стосунки з особами, які мають надати гарантію, іншими словами, на ступінь впевненості в тому, що перспектива втрати гарантії або позову проти гарантів у разі його неявки на судовий розгляд буде достатнім стримуючим фактором для того, щоб розвіяти будь-яке бажання обвинуваченого втекти”. Крім того, сума застави повинна бути належним чином обґрунтована в ухвалі про призначення застави (Mangouras V. Spain (28.09.2010). п. 78,80).

Заслухавши доводи сторін суд вирішив відмовити в задоволенні апеляційної скарги сторони захисту та залишити ухвалу суду I інстанції без змін.

Враховуючи все вищезазначене, ознаки порушень права на справедливий суд, експерти ІАС ІШР рекомендують продовжити моніторинг даного кримінального провадження.

Моніторинг судового процесу Филя Сергія Вікторовича (від 3 січня 2025)

3 січня 2025 року в Апеляційній палаті Вищого антикорупційного суду в рамках кримінального провадження № 5202300000000459 відбувся розгляд апеляційної скарги сторони захисту на ухвалу Вищого антикорупційного суду від 27.12.2024 щодо продовження строків запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з можливістю внесення застави в 9 мільйонів гривень відносно Филя С. В. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). На засіданні був присутній підозрюваний, захисник, прокурор та колегія суддів з Чорненською Д. С., Панаїдом І. В. та головуєчим Боднарем С. Б.

Як озвучив головуєчий суддя, захисник звернувся з апеляційною скаргою про

оскарження ухвали суду I інстанції в частині продовження строків запобіжного заходу, суми визначеної застави та покладених обов’язків на підозрюваного.

У подальшому захиснику надали час для обґрунтування суті апеляційної скарги.

Зокрема, сторона захисту зазначила, рішення суду I інстанції, на їхню думку, є незаконним та необґрунтованим. Захисник звернув увагу, що суд належним чином не оцінив ризики, які визначив прокурор у своєму клопотанні про продовження строків запобіжного заходу. Так як 04.11.2024, коли суд вперше обирав запобіжний захід у вигляді тримання під вартою було визначено п’ять ризиків, проте в ухвалі від 27.12.2024, коли строки вищезазначеного запобіжного заходу продовжили ризиків уже було три. Незважаючи на зменшення обсягу ризиків, суд I інстанції не прийняв рішення щодо пом’якшення діючого запобіжного заходу. Також захисник звертає увагу суду, що наявні три ризики сторона обвинувачення у своєму клопотанні обґрунтовує такими самими обставинами та аргументами, які були зазначені при першому призначенні цього запобіжного заходу в клопотанні прокурора від 04.11.2024. Проте, сторона захисту наголошує, що враховуючи стадію кримінального провадження та час знаходження підозрюваного під вартою ризики уже суттєво зменшились. Крім того, захисник наголосила, що:

ризик переховування слідством по суті не доведено;

майно підозрюваного заарештовано;

немає конкретних доказів, що підтверджували би вплив підозрюваного на свідків;

у порівнянні з клопотанням слідства від 04.11.2024 (коли запобіжний захід було призначено вперше) ризик знищення, спотворення речей, які можуть мати значення для досудового розслідування прокурор у клопотанні від 27.12.2024 (коли строки запобіжного заходу були продовженні) уже не зазначає;

в ухвалі суду I інстанції від 27.12.2024 суддя зазначає, що ризик перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином є малоймовірним для існування.

Суд та сторона обвинувачення не відреагували на і заперечення сторони захисту.

Варто зауважити, що сторона обвинувачення неодноразово наголошувала як у суді I інстанції, так і в апеляційній палаті, що визначені слідством ризики незмінні та продовжують існувати із плином часу та знаходженням підозрюваного під вартою. Тим не менш, при дослідженні ухвал суду I інстанції від 06.11.2024 (коли запобіжний захід у вигляді тримання під вартою було призначено вперше) та від 27.12.2024 (коли суд продовжив строки діючого запобіжного заходу), вважаємо за необхідне звернути увагу, що в порівнянні зі своїм першим клопотанням (від 06.11.2024) сторона обвинувачення уже в другому клопотанні (від 27.12.2024) не вказує про існування ризику знищення, спотворення речей, які можуть мати значення для досудового розслідування, а сам суд I інстанції в своїй ухвалі (від 27.12.2024) зазначає, що: "... доводи прокурора щодо існування ризику перешкоджання кримінального провадження іншим чином не є обґрунтованими...". Тобто, аналізуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що обсяг ризиків з часом зменшився.

У справі "Eldar Hasanov V. Azerbaijan" Європейський суд з прав людини (далі — ЄСПЛ) зазначає, що використання судами у своїх рішеннях про продовження строку тримання заявника під вартою стандартного шаблону і абстрактних та стереотипних повторень низки підстав для тримання під вартою, не наводючи жодних обґрунтувань, чому вони вважали ці підстави застосованими до справи заявника є порушенням пункту 3 статті 5 ЄКПЛ (п. 136). Також, варто додати, що враховуючи вищезазначене є підстави вважати, що в даному провадженні є автоматичне продовження тримання під вартою. ЄСПЛ неодноразово зазначав, що продовження судом строку дії запобіжного заходу, без видимої об'єктивному спостерігачеві оцінки ризиків та інших обставин, зазначених у клопотанні, нашо́вхує на висновок, що має місце автоматичне продовження запобіжного заходу. ЄСПЛ притримується позиції, що будь-яка система автоматичного досудового тримання під вартою сама по собі несумісна з пунктом 3 статті 5 Конвенції. Навіть якщо закон передбачає презумпцію щодо підстав для досудового тримання під вартою, наявність конкретних фактів, що призводять

до відступу від правила поваги до особистої свободи, все ж таки має бути переконливо доведена (*Affaire Karaca v. Türkiye*, п. 145).

Також сторона захисту звернула увагу, що сторона обвинувачення обґрунтовує існування вищезазначених ризиків на основі доказів, отриманих внаслідок проведення НСРД, проте ухвала, яка би дозволяла проведення даної НСРД у матеріалах справи досі відсутня, що ставить під сумнів допустимість цих доказів. Варто зауважити, що сторона захисту неодноразово звертала увагу суду I інстанції на цей факт, в одному судових засідань суддя погодився із захисниками про необхідність долучення такої ухвали в матеріали справи, проте ця ухвала так і не була долучена. Що стосується даного судового засідання в апеляційній інстанції, то колегія суддів не надала належну оцінку цій заяві захисника.

Прокурор у свою чергу додав, що в порядку досудового розслідування сторона захисту ще 13.11.2024 отримала доступ до матеріалів справи та могла ознайомитись із вищезазначеною ухвалою, яка уже розсекречена. Проте, варто також зазначити, що ні в суду I інстанції, ні в апеляційній колегії зазначеної ухвали в матеріалах справи не було, так як для цих судових процесів прокурор її не долучив.

З приводу цього ЄСПЛ зазначає, що для оцінки загальної справедливості процедури отримання доказів необхідно встановити, чи були дотримані процесуальні права сторони захисту. Зокрема, слід з'ясувати, чи мала сторона захисту реальну можливість оскаржити допустимість зібраних доказів та висловити заперечення проти їх використання (*Severin V. Roumanie* п. 71–72). Враховуючи наявні, досі неспростовані сумніви в достовірності доказів, виникають сумніви щодо забезпечення сторони захисту реальної можливості ефективно оскаржити допустимість зібраних доказів у рамках даного провадження. Ця ситуація викликає особливе занепокоєння, так як було зазначено вище, що саме на основі цих доказів спочатку сторона обвинувачення, а потім суд I інстанції обґрунтовували необхідність застосування визначеного запобіжного заходу.

Наостанок захисник також наголосила, що визначений розмір застави у дев'ять мільйонів гривень є об'єктивно непомірним

для підозрюваного. Так як рахунки підозрюваного заблоковані, а майно заарештовано, а тому запобіжний захід фактично перетворився у безальтернативний.

Колегія суддів не відреагувала на ці аргументи.

З цього приводу хочемо зазначити, що суд I інстанції в обґрунтуванні розміру запобіжного заходу зазначає, що: "...характер кримінальних правопорушень, які ймовірно вчинялись підозрюваним передбачає можливість одержання коштів, які не є офіційними доходами, а тому слідчий суддя враховує і можливість існування прихованих статків у підозрюваного, які не були виявлені під час проведених слідчих дій". Тим не менше суд не навів жодних матеріалів, які би підтверджували існування прихованих статків і об'єм доходів підозрюваного, а тому експерти ІАС ІШР не можуть погодитись з тим, що суд використовуючи припущення належним чином обґрунтував розмір застави. Особливо враховуючи те, що підозрюваному інкримінується діяння в результаті якого він у співучасті одержав неправомірну вигоду в розмірі шістнадцять тисяч гривень, а визначений судом розмір застави складає дев'ять мільйонів гривень.

Враховуючи вищезазначене хочемо повторно наголосити, що розмір застави повинен забезпечувати виконання підозрюваним або обвинуваченим покладених обов'язків і не бути явно непомірним. Суд зобов'язаний враховувати всі обставини, визначаючи суму застави, яка, з одного боку, стримувала б порушення обов'язків, а з іншого — була б доступною для виконання. У ситуації, коли сума застави є надмірною, запобіжний захід у вигляді тримання під вартою фактично стає безальтернативним. Що може розцінюватися як порушення п. 3 ст. 5 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ).

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що гарантія, передбачена п. 3 ст. 5 Конвенції, має забезпечувати не відшкодування інкримінованих збитків, а, зокрема, явку обвинуваченого на слухання. Тому її розмір повинен оцінюватися, головним чином, "з огляду на особу обвинуваченого, його майновий стан та його стосунки з особами, які надають гарантію, іншими словами — на ступінь впевненості в тому, що перспек-

тива втрати гарантії або позову проти гарантів у разі неявки на суд буде достатнім стримуючим фактором для запобігання втечі обвинуваченого" (Mangouras v. Spain, пп. 78, 80). Крім того, розмір застави має бути належним чином обґрунтований в ухвалі про її призначення. У справі "Vojilov v. Bulgaria" (п. 60) ЄСПЛ дійшов висновку, що органи влади повинні підходити до визначення розміру застави з такою ж ретельністю, як і до прийняття рішення про необхідність продовження строку тримання під вартою.

Прокурор у своєму виступі наголосив, що, на його думку, є всі підстави для тримання під вартою, а захист повторюється у своїх запереченнях.

Вислухавши доводи сторін суд вирішив залишити апеляційну скаргу захисника без задоволення, а ухвалу суду I інстанції без змін.

Враховуючи все вищезазначене, ознаки можливих порушень права на справедливий суд експерти ІАС ІШР рекомендують продовжити моніторинг даної справи.

Перелік справ ЄСПЛ, що використовувались у звіті

Khan v. The United Kingdom
Affaire Ekinçi Et Akalin v. Turkey
Michaud v. France
Udoenko v. Ukraine
Särgava v. Estonia
C.O. v. Germany
Cosovan v. The Republic of Moldova
Tsulukidze and Rusulashvili v. Georgia
Castillo Algar v. Spain
Affaire Severin v. Romania
Coventry v. The United Kingdom
Kikabidze v. Georgia
Nadir Yildirim and others v. Turkey
Ismoilov and Others v. Russia
Daktaras v. Lithuania
Arrigo and Vella v. Malta
Khuzhin and others v. Russia
Aleksandr Makarov v. Russia
Sardar Babayev v. Azerbaijan
Affaire karaca v. Turkey
Radonjić and Romić v. Serbia
Rook v. Germany
Đurić v. Serbia
Škoberne v. Slovenia
Kolompar v. Serbia
Telfner v. Austria
Orhan Şahin v. Turkey
Amazli v. Azerbaijan
Castravet v. Moldova
Almaši v. Serbia
Udaltsov v. Russia
Štefančič v. Slovenia
Gaggl v. Austria
Lilian Erhan v. The Republic Of Moldova
Avaz Zeynalov v. Azerbaijan
Ambruszkiewicz v. Poland
Sacharuk v. Lithuania
Budak v. Turkey
Mangouras v. Spain (28.09.2010)
Bojilov v. Bulgaria
Georgieva v. Bulgaria
Iwanczuk v. Poland

Ayetullah Ay v. Turkey
Daktaras v. Lithuania
Maassen v. the Netherlands
Tiron v. Romania
Eldar Hasanov v. Azerbaijan